

L'ús de la llengua catalana a l'ensenyament superior als Països Catalans.

Tomeu Simó i Mesquida

Febrer del 2007

Amb el suport de l'Institut d'Estudis Catalans

*Un conill pensa: "Això és vida".
Un ca sent un dolç desig.
La lluna, sempre eixerida,
es lleva un núvol d'enmig.*

(Marià Villangómez, poeta eivissenc)

Voldria agrair el suport rebut de l'Institut d'Estudis Catalans que, mitjançant les Borses d'Estudis Països Catalans, ha finançat aquest treball. Agrair també la col·laboració i la bona predisposició dels Serveis Lingüístics de la Universitat Jaume I de Castelló i de la Universitat de les Illes Balears i a totes aquelles persones que han tingut la paciència d'escoltar-me i d'aconsellar-me, especialment a la Sílvia.

Índex

Presentació	pàg. 5
Introducció	pàg. 8
Context	pàg. 16
La mobilitat	pàg. 21
Dades generals Països Catalans	pàg. 27
Ensenyaments de grau	pàg. 27
Ensenyaments de postgrau	pàg. 30
Les universitats de Catalunya	pàg. 37
Cas d'estudi a la UAB	pàg. 40
Les universitats del País Valencià	pàg. 42
La Universitat de les Illes Balears	pàg. 48
Conclusions	pàg. 51
Referències	pàg. 62

Presentació

Aquest és un estudi que neix amb una doble intenció. Per una banda, de ser el primer treball que abordi integralment l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament superior dels Països Catalans i, per una altra banda, aprofundir en la realitat d'aquest ús, intentant identificar les mancances empíriques, contextuals i metodològiques que des de fa molts anys impedeixen fer-ne una anàlisi rigorosa i acurada.

La realitat sociolingüística dels Països Catalans és un marc molt complex, en el qual convergeixen molts factors, de diversa índole, que fan que sigui especialment difícil elaborar una interpretació acurada. No obstant això, les anàlisis parcials dels diferents àmbits lingüístics permeten elaborar treballs que, amb voluntat social i política, poden ajudar a la normalització lingüística de la nostra llengua.

Amb tot, la intenció d'aquest treball de recerca és abordar integralment l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament superior dels Països Catalans. És a dir, dibuixar el mapa d'usos lingüístics a les universitats catalanes i analitzar els factors que intervenen decisivament en els paràmetres obtinguts.

Existeixen dins de la sociolingüística catalana nombrosos exemples de treballs de recerca sobre l'ús escrit i oral de la llengua catalana a diversos sectors de la nostra societat. Molts d'ells són excel·lents estudis que permeten analitzar adequadament quina és la realitat lingüística en tots i cadascun d'aquests sectors. Conseqüentment, es converteixen en eines imprescindibles per

elaborar propostes socials i polítiques encaminades a corregir les disfuncions que pareix el català en molts d'aquests àmbits.

No obstant això, també són molts els estudis que, sota l'etiqueta científica i sota la rigidesa dels estudis sociològics, deixen de banda valoracions i crítiques directes, perquè teòricament aquestes corresponen a altres actors de la societat o de l'estructura política. No serà el cas d'aquest estudi. Tot i tenir molt present que el rigor científic és imprescindible per presentar dades operatives i fonamentades, no deixarem de banda les referències constants a quina és la problemàtica que envolta el foment de l'ús de la llengua catalana, sens dubte una qüestió molt poc científica però molt real.

Responsabilitat nostra seran doncs, les aportacions que es fan en aquestes pàgines a l'hora de parlar dels factors que incideixen decisivament en la no normalització plena del català en l'àmbit universitari.

Hem de ressaltar també les dificultats metodològiques pròpies d'un estudi com aquest. En primer lloc, per les fonts d'informació disponibles (en concret les universitats) que operen de moltes diverses formes a l'hora d'elaborar els seus propis estudis lingüístics. En segon lloc, per les dificultats d'accedir a les fonts d'informació directes (professors, alumnes, serveis lingüístics, etc.), fet que dilata molt en el temps el treball de camp necessari i, en tercer lloc, la dificultat per elaborar categories i conceptes comparables i operatius entre la immensitat de dades i programes de totes les universitats.

Per això, ja avancem que algunes dels conceptes aquí utilitzats admeten mil i un matisos i que els resultats presentats són una aproximació més o menys realistes de la situació de la llengua catalana en l'ensenyament superior als Països Catalans.

També hem de comentar que en el cas dels estudis de postgrau, les dificultats metodològiques són grans, pel format dels cursos i per la variabilitat de la docència. Les dades que aquí presentarem no són totes les que podríem

mostrar. En primer lloc, perquè escapa a les nostres possibilitats entrar en profunditat en alguns temes detallats, com pot ser per exemple l'ús del català per a cada àrea d'ensenyament, per centre de docència o per universitat. Realment podríem fer un informe de cinc-cents pàgines, però pensem que les dades obtingudes amb el treball de camp són tan eloqüents que a hores d'ara entrar en aquest detall és absurd.

En les pàgines que segueixen aquesta presentació entrarem en detall de totes i cadascuna d'aquestes consideracions. Abans però, cal tornar a remarcar que l'objectiu principal d'aquest estudi és dibuixar el mapa d'usos lingüístics de les universitats dels Països Catalans, fent un especial esment en els ensenyaments de postgrau (que tant han crescut en els darrers anys). Per primera vegada, s'aporten dades sobre l'ús del català en aquests estudis i també per primera vegada s'estén el treball a totes les universitats dels Països Catalans. Esperem que totes aquestes dades i les reflexions aportades serveixin per fer reaccionar una societat i una classe política cada cop més acostumada a tolerar retrocessos o estancaments importants de la nostra llengua.

Vagi per endavant doncs, la nostra millor intenció.

Introducció.

La història de la llengua catalana és, des dels seus inicis, un paradigma de lluita entre els seus parlants i el canvi social.

Al llarg de tots aquests segles, les dinàmiques sociopolítiques no han estat mai favorables per a la llengua catalana. Ni ho eren fa tres-cents anys, ni fa cinquanta, ni avui. No obstant això, la realitat és que el català el parlen un grapat de milions de persones (que no onze) i que en certs àmbits gaudeix d'una salut més o menys acceptable.

Dins dels diferents espais socials, econòmics i polítics, l'ensenyament és sens dubte el més important. No hi podria haver sota cap concepte una difusió pública del català si no fos per la seva inclusió dins del sistema educatiu.

Durant els anys posteriors a la Guerra Civil, a moltes comarques dels Països Catalans el castellà era la llengua exclusiva de l'ensenyança, mentre que el català era la llengua del pati o del carrer (si ningú no vigilava...). Durant la Transició, la sociolingüística i les administracions catalanes aspiraren a consolidar el català com la llengua vehicular i gairebé exclusiva a tots els nivells d'ensenyament. Amb això, semblava assegurada no només la supervivència de la llengua, el seu enriquiment i la seva estandarització, sinó també la seva difusió i ús.

Sorprenentment però, durant la consolidació de la llengua catalana com a llengua vehicular de l'ensenyament (durant els anys 80 a Catalunya, molt més tard al País Valencià i a les Illes Balears)¹ es produí un fenomen nou: el català passà a ser la llengua de l'aula i el castellà la llengua del pati. Aquesta afirmació s'ha de circumscriure a les àrees urbanes dels Països Catalans, que per una altra banda són les que concentren la major part de la població.

¹ A la ciutat de Palma, durant els anys vuitanta, la immensa majoria de les escoles d'EGB impartien íntegrament les classes en castellà, perquè el professorat, procedent de l'etapa anterior, simplement no sabia ensenyar ni escriure en català.

Així doncs, els anys vuitanta els podem considerar com d'adaptació a un nou marc legislatiu. En aquell moment, molts professors, alumnes i personal d'administració i serveis no havien estudiat mai en català, o bé el coneixien poc o mínimament. Tot i això, la universitat va encomanar-se d'un esforç per normalitzar l'ús de la llengua pròpia dels Països Catalans (tot i els importants matisos territorials). Després de dècades de prohibició i ostracisme, el català podia finalment, sortir endavant. Les aules, la secretaria, les biblioteques i els actes començaren a usar el català com a llengua vehicular amb una certa normalitat.

Paral·lelament a aquest procés de readaptació a un nou marc polític i legal, al País Valencià i a Catalunya hi hagué un segon fenomen: l'aparició de noves universitats.

Ja a la dècada dels noranta i amb una nova Llei sobre la taula, es creen (o en alguns casos es reordenen centres ja existents) moltes de les universitats tal com les coneixem avui dia.

La Universitat Pompeu Fabra (1990), la Universitat de Girona (1991), la Universitat Rovira i Virgili (1991), la Universitat Ramon Llull (1991), la Universitat Oberta de Catalunya (1994) la Universitat de Vic (1997) són exemples de com de gran es va tornar el panorama universitari de Catalunya.

De la mà de les noves tecnologies, als voltants de l'any 2000, sorgiren molts centres adscrits a les noves i "velles" universitats, així com importants centres d'ensenyament virtual (UB Virtual, UOC, etc.) aparegudes en un context de lideratge estratègic en matèria de noves tecnologies.

En aquell moment, i tal vegada encara avui, totes aquestes noves universitats representaven, per a la societat catalana, un nou impuls d'ús i avanç del català a un nivell fins aleshores reservat majoritàriament al castellà.

Tot aquest nou marc de l'ensenyament superior, que durant els anys vuitanta i principis dels noranta semblava estable, ha sofert en els darrers quinze anys uns canvis molt profunds. Hi intervenen tres factors. En primer lloc, tal com ja hem citat més amunt, l'ampliació del mapa universitari català, amb l'aparició d'un important nombre d'universitats privades. En segon lloc, la inclusió de l'ensenyament català a l'espai europeu (programes d'intercanvi i mobilitat) i en

tercer lloc, l'augment exponencial de l'oferta d'estudis de postgrau (més de 1.300 programes actualment).

Aquests tres factors, juntament amb els canvis produïts en l'estructura de l'ensenyament superior (la privatització) han revolucionat per complet el mapa universitari català en els darrers quinze anys.

L'ensenyament, com molts dels espais que fins aleshores estaven ocupats pel sector públic, s'ha transformat per adaptar-se a les exigències del mercat. El nou mercat del coneixement, adoptat del model americà de l'especialització, ha anat privatitzant l'accés a l'educació superior, especialment en els estudis de postgrau, que se sostenen tots a través del finançament privat. Fins i tot les beques que alguns alumnes aconseguixen per cursar aquests programes provenen de l'empresa privada, que actua com a promotora i benefactora d'un gran nombre de programes de postgrau.

El creixement espectacular de l'oferta de màsters i postgraus² durant la darrera dècada no és un fenomen provocat per la demanda massiva d'aquests cursos per part dels llicenciats de les universitats catalanes, que no poden cobrir l'oferta, sinó per la incipient arribada d'estudiants de fora que, atrets pel model de vida mediterrani, i més concretament per les virtuts d'una ciutat com Barcelona i pels formats elitistes dels cursos, han omplert les aules de tots els màsters i postgraus de les universitats catalanes. Aquest fenomen s'ha desenvolupat molt ràpidament i al mateix temps que internacionalitzava l'ensenyament de postgrau suposava i suposa una importantíssima font d'ingressos tant pels centres concertats com per a les mateixes universitats.

La majoria d'aquests estudiants estrangers venen atrets per la publicitat exterior que el programa o la universitat han realitzat als seus països corresponents (principalment estem parlant de països de l'Amèrica Llatina) o simplement pel *boom* que s'ha generat, altre cop, a Barcelona, d'aquests estudis, empesos sens dubte pel prestigi d'algunes de les escoles que, des de fa molts anys, els ofereixen (IESE, ESADE, etc.).

Es tracta, lingüísticament parlant, d'estudiants que no parlen el català (són en un 90% castellanoparlants, bé d'Amèrica Llatina bé de la resta d'Espanya) que

² Això sense tenir el gran nombre de certificats universitaris, cursos d'extensió i d'altres estudis de postgrau de menys crèdits.

en principi venen per una estada no superior a dos anys (segons la durada del programa) i que han pagat una matrícula que va des dels 2.400 als 15.000 euros (i més en alguns casos). A tot això cal afegir-hi el cost de la vida a Barcelona, els viatges, etc. Sens dubte és un perfil d'alumnat elitista i tal com dèiem abans, en consonància amb el model educatiu dels Estats Units.

A l'altra banda d'aquest fenomen, trobem les universitats, els professors i els centres adscrits, que ofereixen els cursos amb la intenció, lògica, de captar el màxim nombre d'alumnes possibles. Les universitats, perquè per a elles suposa una via de finançament cada cop més important. Per als professors, perquè, juntament amb les aspiracions professionals, suposa també una important font d'ingressos extres i en tercer lloc per als centres adscrits suposa la consolidació del seu negoci.

Tot això parlant dels estudis de postgrau, però aquesta dinàmica (tot i que a una escala percentual menor) la podem traslladar perfectament als estudis de grau.

Si aquestes premisses són certes, com demostrarem més endavant, estem davant d'un fenomen de mercat. És a dir, l'ensenyament superior ha anat deixant de ser un espai del sector públic, per convertir-se en un sector més del mercat privat. La distància entre l'ensenyament obligatori i la universitat és cada cop més gran (pel que fa al finançament, és a dir, a la igualtat) mentre que la distància entre les grans empreses i les universitats és cada cop més petita. Precisament, els cursos de postgrau han estat el principal instrument per acostar la universitat i l'empresa, una de les polítiques centrals de l'Espai Europeu d'Educació Superior, que precisament és el marc on es desenvolupen les noves estratègies privatitzadores i de mobilitat de l'ensenyament superior.

Totes aquestes dinàmiques de canvi, un cop més, deixen el català en una mala posició. Evidentment, les propostes d'uniformització de l'ensenyament superior europeu no plantegen cap iniciativa de suport o de control dels usos lingüístics, competència que ostenten en exclusiva les universitats i els seus centres adscrits, sense cap limitació ni reglamentació que no sigui, en el nostre cas, els respectius Estatuts d'Autonomia i la Constitució. Tots i cadascun dels Plans de Normalització Lingüística de totes les universitats, així com la seva norma

superior, les respectives Lleis de Normalització Lingüística, són paper mullat pel que fa a la llengua de docència de la Universitat.

Legalment, totes les classes de l'ensenyament superior dels Països Catalans es podrien fer íntegrament en castellà i ningú, ni cap Administració ni instància judicial podria, legalment, revertir aquesta situació.

Els Plans de Normalització Lingüística estableixen diverses accions i pautes de comportament destinades a normalitzar l'ús del català en l'àmbit universitari, però tots, absolutament tots, reconeixen la llibertat de l'elegir la llengua de docència. Ho fan perquè tant els Estatuts com la Constitució estableixen el dret a elegir la llengua de comunicació de cada individu i per tant, no hi ha cap possibilitat d'obligar cap professor a impartir cap classe en català.

En definitiva, i tal com passa en tots els àmbits socials, la llengua catalana està subjecta a una qüestió de voluntat individual, i no a cap norma de Dret col·lectiu.

La regressió del finançament públic a favor del finançament privat no és una qüestió conjuntural, sinó que és absolutament estructural, perquè, com ja hem dit abans, suposa un canvi de model. Les universitats competeixen entre elles, pel mercat, pels alumnes i per la demanda. Ara, ja no només s'ofereixen titulacions exclusivament per a llicenciats, sinó que qualsevol persona pot accedir a aquests ensenyaments (això sí, sense opció al títol, si no hi ha llicenciatura prèvia). Resulten especialment significatives els "processos de selecció" que anuncien molts màsters a les seves bases o a les seves pàgines web, quan tothom sap que només uns pocs programes es poden permetre el luxe de deixar alumnes fora (tal vegada IESE i ESADE en són els dos exemples més rellevants).

Tot això forma part de la dinàmica de l'especialització, la pèrdua de valor de les llicenciatures i la percepció social (discutible) que per aconseguir una feina prestigiosa i ben remunerada és necessari haver cursat uns d'aquests programes. La realitat però, és molt diferent. Molts d'aquests programes no tenen cap rellevància social, ni cap prestigi acadèmic.

Al seu torn, la implementació del Districte Únic, els programes ERASMUS i SÒCRATES (i altres), així com la posada en marxa de l'Espai Europeu d'Educació Superior, concretat al Pla Bolonya, han tingut una forta repercussió sobre els usos lingüístics a les universitats catalanes, sempre a costa del català. Cal però, fer una reflexió sobre perquè aquest fenomen s'ha produït d'una manera tan ràpida i sense que hi hagi hagut fins ara cap resposta, ni de l'Administració ni de les mateixes universitats, capaç d'invertir la situació, si més no de frenar-la.

Des dels anys vuitanta s'han vingut celebrant diverses trobades (especialment actives gràcies al País Valencià) que ja posaven sobre la taula la problemàtica de la plena normalització del català a les universitats, en un moment (ja a la dècada dels noranta) on començava a despuntar el conflicte lingüístic a les aules.

Per fer-nos una idea de la rapidesa i de la manca de previsió de tots els estaments implicats, n'hi ha prou amb llegir les conclusions de les I Jornades universitàries sobre mobilitat estudiantil i llengua, celebrades a Tarragona l'any 2000, i les conclusions de les II Jornades, celebrades tot just tres anys després, a Castelldefels.

A les primeres jornades, es valora "la mobilitat estudiantil universitària com una realitat necessària i positiva (...) i s'ha de produir de manera que garanteixi la qualitat i el respecte als usos lingüístics de les nostres institucions"³, mentre que es fa una defensa dels sistemes d'informació i de col·laboració entre els diversos serveis lingüístics i altres agents implicats, i també s'agraeix el "treball desenvolupat per les diferents associacions d'acollida d'estudiants".

En canvi, a les II Jornades, celebrades només tres anys després, el to de les conclusions ja és absolutament diferent, entre d'altres coses perquè ja s'ha constatat que el model d'actuació de les administracions i de les universitats en matèria de normalització ha estat un absolut fracàs i que el nombre de classes fetes en castellà per mor de la presència d'estudiants de fora i pels canvis de llengua de molts professors davant d'aquesta situació augmenta any darrere any.

³ I Jornades universitàries sobre mobilitat estudiantil i llengua. Conclusions. Tarragona, 24 i 25 de maig del 2000.

La primera conclusió de les jornades ho diu tot: “Estem en una època en què s’acceleren els processos històrics i, per tant, el temps en què es guanya o es perd una llengua”.⁴ I més endavant: “Cal aprofundir en la política lingüística universitària catalana a través d’un pla estratègic per a la llengua”.

Com podem veure, de l’autocomplaença del model d’acollida (que era inexistent) i de donar les gràcies a les associacions d’estudiants per ajudar a contrarestar el procés de substitució lingüística, es passa a la preocupació evident. Per primera vegada, es reconeix implícitament que les dinàmiques de mobilitat no han estat ben planificades des del punt de vista lingüístic i que cap estament va saber coordinar una resposta adequada en el seu moment. Per tot això, es reconeix que els Plans de Normalització Lingüística de les universitats són insuficients per afrontar els reptes de la mobilitat i el retrocés generalitzat de l’ús de la llengua catalana. El pla estratègic per a la llengua que es demana a les conclusions encara no s’ha vist per enlloc i és la societat civil i un grup de professionals, sociolingüistes, professors, associacions d’estudiants i d’altres persones preocupades les que, a hores d’ara, estan mantenint viu el debat i sobretot, els que estan denunciant la continuïtat del procés de substitució lingüística.

Tota aquesta creixent preocupació d’alguns sectors de la societat pel fort retrocés de la llengua catalana a les universitats dels Països Catalans (amb constants referències als mitjans de comunicació) contrasta amb l’“eufòria” exterior, sobretot de la resta d’Europa i de l’Amèrica Llatina per venir a estudiar a les universitats catalanes. L’any 2002, es presenta la pel·lícula *L’Auberge espagnole*, de Cédric Klapisch, una aproximació a la vida dels estudiants del programa ERASMUS a Barcelona. En aquest film, ja s’apunta el conflicte lingüístic a la universitat i la complexitat del problema, que es presenta com una lluita entre els estudiants catalanoparlants i militants lingüístics i els estudiants estrangers, que no entenen de cap de les maneres perquè no es poden fer les classes en castellà. El més interessant de la cinta, deixant de banda altres consideracions, és que demostra que la immensa majoria dels estudiants

⁴ II Jornades universitàries sobre mobilitat estudiantil i llengua. Conclusions. Castelldefels, 3 i 4 de juny del 2003.

ERASMUS venien a estudiar als Països Catalans sense cap tipus d'informació lingüística. Una mostra de què, des del principi, els sistemes d'informació i de difusió posats en marxa per les universitats i per la Conselleria competent són un fracàs rotund.

Més a prop, concretament el 7 de desembre del 2006, el diari francès *Le Figaro* feia un reportatge sobre el programa ERASMUS, amb un titular ben significatiu: “*Les étudiants plébiscitent l’Espagne*” fent referència concretament a Barcelona i a València, com les ciutats desitjades per una gran part dels estudiants europeus adscrits al programa. L'article continua especificant que ara el programa es modernitzarà, i que amb l'Espai Europeu d'Educació Superior les facilitats d'intercanvi seran encara més grans i més accessibles.

Estem doncs, davant d'una situació que enfortirà un dels factors que contribueixen al retrocés de l'ús de la llengua catalana en la docència universitària, amb totes les seves conseqüències i amb uns instruments obsolets, fracassats i caducats.

En definitiva, la situació de la llengua catalana a les universitats passa, primer, per conèixer quina és la situació actual i segon, per esperonejar els agents socials i governamentals implicats perquè siguin capaços d'articular propostes definides per revertir la situació.

L'objectiu d'aquest treball és intentar, tot i les dificultats metodològiques i el ball de xifres que hi ha, dibuixar un mapa “realista” del nivell d'ús de la llengua catalana als Països Catalans, amb els condicionants propis de cada territori i proposar, al seu torn, les iniciatives pertinents per revertir la situació.

També serà i és l'objectiu d'aquest treball denunciar les actituds passives d'alguns estaments de l'Administració i de les mateixes universitats, que, més preocupats per la competència i per les noves directrius neoliberals de l'ensenyament, amaguen, sentencien i malmeten el futur del català.

Context.

En l'àmbit de l'estudi de l'ús del català a l'ensenyament superior, hi ha tres treballs o documents que hem considerat de referència. El primer, titulat "*Els reptes sociolingüístics de la universitat catalana*"⁵ de Jordi de Bofarull (2004) analitza des d'una perspectiva tècnica la situació de la llengua catalana a les universitats, on destaca el camí recorregut ("...durant aquests 25 anys hem aconseguit molt") i l'actual situació d'estancament. El més interessant d'aquest article sens dubte és una apreciació sobre el moment en el qual l'ús del català deixa de créixer: "Curiosament, l'estancament s'ha produït simultàniament a l'aparició o consolidació dels òrgans de què s'han dotat les universitats per avançar en el procés de normalització lingüística". I conclou que "sense l'acció d'aquests òrgans la situació del català seria menys bona".

Aquesta doble apreciació és sens dubte rellevant. Per una banda, podem estar d'acord amb que si no hagués estat per aquests òrgans la situació derivada podria ser catastròfica (amb moltes reserves, això sí), i per una altra cal fer-nos unes preguntes, molt interessants: Per què si cada universitat té tants òrgans i serveis lingüístics pensats per normalitzar el català, hi ha tan poques dades sobre el seu ús? Per què algunes universitats duen més de deu anys sense fer públics aquests resultats? Per què molts serveis lingüístics no publiquen els seus informes sobre l'ús real del català? Per què el Consell Interuniversitari no elabora una metodologia d'investigació sociolingüística igual per a totes les universitats?

I encara més preguntes: Per què els serveis lingüístics "cuinen" els resultats de les enquestes, que curiosament presenten any rere any les mateixes dades sense variacions ostensibles? És a dir, si les dades des de fa anys són les mateixes, per què els serveis lingüístics estan preocupats per la mobilitat, si segons les seves dades no ha afectat la llengua catalana? Per què els serveis

⁵ *Els reptes sociolingüístics de la universitat catalana*. Jordi de Bofarull Bertran, Barcelona, 12 de Febrer del 2004. Fundació Joaquim Torrens Ibern. El podeu trobar íntegrament al número 4 del butlletí de Cercle 21. www.cercle21.org

lingüístics no reclamen als seus respectius òrgans rectors l'obligatorietat del professorat de passar proves de català efectives, i no les proves "pantalla" que es fan ara, si és que se'n fan?

Per què els serveis lingüístics enlloc de ser agents actius de la normalització no qüestionen mai ni la regulació universitària en matèria de llengua, o la privatització de l'ensenyament? Per què els serveis lingüístics no han dit ni una paraula sobre que algunes de les seves universitats facin els ensenyaments de postgrau al 100% en castellà?

Són preguntes totes, a les quals intentarem donar resposta en aquestes pàgines.

El segon treball de referència en aquest camp és el realitzat per Jordi Muñoz i per Joan Font, sota el títol "*El futur del català en una universitat globalitzada*"⁶ que comença per on s'ha de començar, que és pel marc legal nou que s'ha gestat durant la passada dècada, que per una banda transforma les universitats en empreses competidores i per una altra les fa responsables de les mesures a adoptar per a la normalització lingüística del català.

Davant la davallada de les assignacions públiques, que ara depenen dels "mèrits" qualitatius i quantitius aportats per cada universitat, aquestes prefereixen deixar-se d'estar d'accions "directes" en favor de l'ús del català, perquè qualsevol acció en aquest sentit presumiblement faria davallar el nombre d'estudiants de fora dels Països Catalans (especialment d'Amèrica Llatina) tant en l'ensenyament de grau com de postgrau, fet del qual se'n derivaria una reducció de recursos i per tant, un empobriment de la universitat en qüestió.

El tercer treball de referència, no tant pel seu contingut sinó pel que suposa, són les dues darreres trobades de serveis lingüístics universitaris realitzades. La de l'any 2004, celebrada a Mallorca el juny de l'any 2004, compta amb un document resum de les diferents ponències i debats, mentre que la segona, realitzada a Barcelona el passat mes de juny del 2006, no té encara (?) cap

⁶ *El futur del català en una universitat globalitzada*. Article de Jordi Muñoz i Joan Font. (CEPC), octubre del 2004. El podeu trobar íntegrament al número 4 del butlletí de Cercle 21. www.cercle21.org

document públic ni de conclusions ni de resum de ponències i debats⁷. Per què diem doncs que són dos treballs de referència? Doncs perquè fent un cop d'ull a les conclusions-resum de la XIV trobada de Palma, hom pot veure com es tornen a repetir un i altre cop les mateixes prerrogatives difuses i poc pragmàtiques sobre les mesures a adoptar per normalitzar la llengua catalana a l'ensenyament superior. Per exemple: "S'ha de fomentar l'ús del català a la recerca". Doncs sí, sí que s'ha de fomentar, però a nosaltres no ens sembla que per dir això sigui necessària una trobada de serveis lingüístics. Una altra: "S'han d'obtenir dades sociolingüístiques i de llengua de docència comparables dins l'àmbit de l'Institut Joan Lluís Vives". Perfecte, doncs tres anys després encara no s'ha fet absolutament cap gest en aquesta direcció i ni tan sols s'han fet públiques les dades de moltes universitats, que continuen donant unes xifres absolutament desfasades i fora de lloc.

Per una altra banda, el marc legal que regeix la llengua catalana és ambigu, difús i difícil d'interpretar. La primera norma reguladora són els estatuts de les mateixes universitats. La majoria d'ells, tot i els canvis produïts amb el pas dels anys, fan referència als usos lingüístics que han de regir la docència i el funcionament administratiu del centre. No obstant això, davant de l'estancament i/o retrocés de l'ús del català a la docència i a la recerca, algunes universitats aprovaren a principis de la dècada dels noranta un Pla de Normalització Lingüística⁸, que havia de regular els aspectes que no figuraven explícitament als estatuts universitaris.

Aquests plans són ambigus i en cap cas resolen la problemàtica que ja apuntàvem abans. Després d'un glossari d'intencions, tots acaben reconeixent explícitament la llibertat dels docents per escollir la llengua. Aquesta circumstància és forçada, perquè cap norma pot dir el contrari, perquè els respectius Estatuts d'Autonomia i la Constitució consagren el dret a triar la llengua de comunicació individualment. Per tant, qualsevol reglament que

⁷ Ens consta que podria estar fent-se el document durant la redacció d'aquest treball.

⁸ Principalment les universitats de Catalunya. Notem que molts d'aquests Plans ja no es diuen de Normalització, sinó de Qualitat Lingüística.

intentés contradir aquesta norma podria ser immediatament recorregut com inconstitucional.

Resultaria absurd aquí fer una anàlisi acurada de la normativa regulatòria universitària sobre l'ús del català, per tres motius:

- a) perquè, en primer lloc, gairebé tots els Plans es refereixen a qüestions de "qualitat lingüística", tractant extensions del multilingüisme, enlloc de plantejar clarament la normalització de la llengua catalana.
- b) No té cap sentit basar-se en aquests reglaments, quan estan sotmesos a les normes superiors, que estableixen explícitament la llibertat d'elecció de la llengua per part dels docents i dels alumnes.
- c) Les referències que hi ha en aquests documents a la normalització de la llengua catalana només "afecten" d'una manera precisa la retolació i la producció de documentació de la universitat, sense perjudici de l'elecció de llengua dels docents.

Molts d'aquests reglaments (ja siguin estatutaris o plans de qualitat lingüística) són declaracions d'intencions que no preveuen, en cap cas, ni sancions ni mètodes de vigilància contra el seu incompliment. El motiu és molt senzill, no hi ha res a vigilar, perquè no hi ha cap situació per sancionar, ni tan sols per obrir expedient informatiu.

La Llei d'Universitats de Catalunya, aprovada l'any 2003 així com la Llei de Creació del Consell Valencià d'Universitats i de la Comissió Valenciana d'Accreditació i Avaluació de la Qualitat en el Sistema Universitari, aprovada l'any 2004, així com la reforma dels Estatuts de la Universitat de les Illes Balears (2003) són les normes de rang que han de regir l'ordenació acadèmica i que, per definició, posen les bases de la universitat del futur: això és: principis de mobilitat massiva, qualitat docent, adaptació a l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior, i "adaptació de l'oferta a la demanda".

És a dir, la conversió de l'espai universitari públic en un espai de lliure mercat, amb constant competència no només amb les universitats espanyoles, sinó també europees.

Per fer-nos una idea de la vaguetat de totes aquestes lleis i reglaments, n'hi ha prou amb fer un cop d'ull a la Llei de Normalització Lingüística aprovada pel Parlament de Catalunya el 1998⁹, que per cert ara ja està desfasada per l'aprovació del nou Estatut d'Autonomia de Catalunya, de l'any 2006. Cap dels reglaments universitaris fa referència explícita a aquesta llei, que molts recordaran perquè va tenir un període de negociació dilatada, on els responsables polítics catalans es felicitaven de fer trobades amb les grans empreses, que “després de reunir-se, acceptaven a acollir-se als preceptes de la Llei” impulsant el català en la seva activitat econòmica.¹⁰

I per què han de competir les universitats? En primer lloc, perquè durant els darrers anys han anat apareixent més universitats i això ha minvat el nombre d'alumnes d'algunes de les “clàssiques”. En segon lloc, perquè després dels ensenyaments de grau, s'han projectat màsters i postgraus privats i que suposen una font importantíssima d'ingressos per a les mateixes universitats. Per tant, a principis d'aquest segle és quan s'ha anat dibuixant el nou mapa universitari català, basat en els reajustaments entre l'oferta i la demanda. Una oferta, que no obstant això, ha estat superior a la demanda en la majoria de casos, i per això els esforços actuals de les universitats se centren en la captació d'alumnes, principalment per als seus programes de postgraus, que són els més rendibles.

⁹ Val la pena ressenyar que en aquell moment ERC votaria en contra de la Llei, per considerar-la ineficaç, per no contemplar sistemes sancionadors efectius. Anys més tard, aquest partit ocuparia el Departament d'Universitats, sense promoure cap sistema de sancions, ni tan sols realitzar un estudi extern i objectiu sobre la situació del català a les universitats de Catalunya.

¹⁰ Que sapiguem, nosaltres encara no hem tingut la possibilitat de no complir cap llei simplement perquè no ens agrada.

La mobilitat

La mobilitat és un dels dos factors, juntament amb la privatització progressiva de l'ensenyament superior, que han condicionat i condicionen l'ús del català a les universitats, tant a les titulacions de grau com a les de postgrau.

Fins ara, des de la sociolingüística catalana s'ha identificat la mobilitat estudiantil amb els programes europeus d'intercanvi (Erasmus, Sòcrates, etc.) i en menor mesura amb la política del Districte Únic espanyol. La realitat és, tanmateix, que això ara ha canviat. La mobilitat d'aquests programes no significa ni la meitat dels estudiants estrangers i espanyols dels estudis de postgrau, proporcionalment parlant. Als Països Catalans hi ha aproximadament 19.000 alumnes estrangers i espanyols fent estudis de grau, mentre que la xifra arriba aproximadament als 14.500 als estudis de postgrau¹¹.

Per tant, la primera conseqüència d'això a nivell teòric és que ara per ara, els programes europeus d'intercanvi i el Districte Únic ja no són el principal problema de la llengua catalana a la universitat. A més a més, la tendència actual per part dels òrgans rectors és establir o fins i tot reduir el nombre d'estudiants de fora als estudis de grau i intensificar la seva presència als estudis de postgrau. Aquesta tendència es ve refermant seriosament des de l'any 2000, moment en el qual els màsters i els postgraus començarem a assolir una forta popularitat entre els catalans i entre els estudiants de molts països europeus i llatinoamericans.

A la següent taula podem apreciar com la mobilitat d'intercanvi s'ha estancat, i fins i tot comença a experimentar alguns lleugers retrocessos. En canvi, les xifres d'estudiants de fora als postgraus no s'aturen de créixer. Estem doncs, davant d'un canvi de tendència. No obstant això, el que també s'ha de tenir en compte a l'hora de valorar l'impacte d'aquesta "mobilitat paral·lela" és precisament, l'efecte que produeixen els uns i els altres. Per dir-ho d'una altra manera: quants canvis lingüístics s'han produït a favor del castellà per culpa

¹¹ Això suposant, segons la mostra feta al professorat, que dels gairebé 40.000 estudiants de postgrau dels Països Catalans aproximadament un terç siguin espanyols o estrangers (els cursos augmenten any rere any i la xifra d'estudiants de fora de l'àmbit català superen àmpliament el 50% del total).

d'aquest fenomen als estudis de grau i als de postgrau? I encara una altra pregunta, Quants estudiants catalanoparlants s'han vist afectats a un i a l'altre lloc?

Evidentment, són unes preguntes que tenen una resposta molt difícil, perquè les dades de les que disposem són absolutament insuficients per valorar adequadament una cosa i l'altra.

El que sí que és prou clar, és que comença a despuntar un transvasament d'estudiants de fora dels estudis de grau als de postgrau. Tot sembla indicar que els estudiants estrangers i/o espanyols s'estimen més acabar la carrera al seu país per després desplaçar-se per fer un màster o un postgrau. De fet, les intencions de la Comissió Europea (Pla Bolonya) van en aquest sentit, de la mà de les universitats, per a les quals aquesta mobilitat paral·lela és infinitament més rendible que l'anterior, i infinitament menys problemàtica, al menys de moment.

Evolució d'estudiants estrangers (estudis de grau)			
	2002-2003	2003-2004	04/05 05/06*
UB	1.713	1.581	1.726
UAB	2.834	2.972	2.151
UPC	1.236	1.404	1.404
UPF	1.103	1.172	1.207
UdG	115	125	125
UdL	164	153	178
URV	174	211	217
URL	927	927	1.102
UV	1603	1387	2.620
UPV	nd	nd	1.880
UJI	167	167	169
UIB	225	278	328
UAO	nd	nd	nd
UMH	nd	nd	nd
UIC	nd	326	360
Total	10.261	10.703	13.467

*Depèn de la informació disponible

La mobilitat estudiantil promoguda per la Unió Europea va tenir el seu auge (en termes absoluts) durant la segona meitat de la dècada dels noranta, mentre

que a partir del curs 2002/2003 hi ha una estabilització, com podem veure a la taula superior, tot i que algunes universitats mostren variacions ostensibles (UV).

Tot seguit mostrarem una taula amb dades comparatives sobre la docència en català entre el període 1996-2006¹² per valorar l'impacte de la mobilitat estudiantil sobre l'ús del català a la docència.

Evolució ús del català a les universitats DELS PPCC			
	Docència en català		variació
	1996/1999*	2005/2006	
UB	61,1%	66,4%	5,3%
UAB	67,2%	66,6%	-0,6%
UPC	60,0%	59,4%	-0,6%
UPF	75,7%	65,5%	-10,2%
UdG	93,8%	80,0%	-13,8%
UdL	59,5%	53,1%	-6,4%
URV	65,0%	64,9%	-0,1%
UOC	nd	71,4%	-
URL	nd	75,8%	-
UVIC	nd	84,0%	-
UIC	nd	44,0%	-
UAO-CEU	nd	32,0%	-
UIB*	52,2%	51,3%	-0,9%
UV*	20,4%	27,2%	6,8%
UPV*	14,1%	7,1%	-7,2%
UJI	18,7%	19,6%	0,9%
UA	2%	2%	0%
UMH	0%	0%	0%

* Les dades disponibles no són del mateix any i varien segons les fonts. Aquí hem pres les publicades en el seu moment per les mateixes universitats.

Aquestes dades s'han d'agafar amb tanta prudència, que de fet, científicament parlant, i amb un mínim de rigor metodològic no es poden ni tan sols considerar. La diversitat de mètodes de recollida de dades, la diversitat de dades circulants, i les variacions històriques dels anys de realització, no fan d'aquestes dades indicadors operatius. Però són els que tenim, i per tant cal treballar amb ells.

¹² No totes les dades presentades corresponen al mateix curs, però sí al mateix any. Font per a les dades de 1998: Informe sobre l'aplicació de la Llei de Política Lingüística de Catalunya, Parlament de Catalunya (1998).

De mitjana, i partint de les universitats de les quals tenim dades, trobem que la mitjana percentual situa la davallada de l'ús del català a la docència en un -2,3%, una xifra que no explica doncs, la inquietud dels sectors més alarmistes. Farem ara unes quantes consideracions partint de les dues taules anteriors. Primer de tot, si aquestes xifres s'aproximen ni que sigui una mica a la realitat, no hi ha motius aparents per a la preocupació. Si a les dades de mobilitat estrangera i sumem la mobilitat espanyola, a més a més dels diferents subprogrames de cooperació interuniversitària, tenim que cada any passen per les nostres aules, des de fa una dècada, uns 19.000 estudiants no residents als territoris catalans. Tenen aquests 19.000 alumnes la "culpa" d'un retrocés global d'1,86 punts en deu anys de la docència en català?

Si les dades són certes, al nostre entendre l'impacte de la mobilitat ha estat globalment, escàs, per no dir insignificant. Els casos de la UDG i la UPF són molt estranys, perquè són universitats que precisament no tenen un alt nivell receptiu de mobilitat, però que en canvi sí que han apostat decididament per la internacionalització. Per tant, resulta evident que no es poden atribuir les baixades percentuals a la mobilitat, perquè si fos així, la UB i la UPC, per exemple, també haguessin mostrat baixades significatives. Així mateix, tampoc es pot atribuir una baixada de gairebé 14 punts a la UdG en funció de 125 alumnes estrangers. Perquè, realment, si un centenar d'alumnes per curs fan baixar la docència en gairebé 14 punts, llavors ja no estem davant d'un problema d'encaix de la mobilitat, sinó davant d'un cas de negligència lingüística.

Un altre cas paradigmàtic són les universitats més grans de Catalunya, la Universitat de València i la UIB. En aquests casos, l'ús del català no només s'ha reduït en els darrers anys, sinó que en alguns casos ha experimentat augments significatius (UB, UIB).

El que no podem entendre és que si les xifres s'ajusten a la realitat, com és que en els darrers anys, i especialment a principis d'aquesta dècada, hi va haver tant d'alarmisme entorn a l'ús de la llengua al sistema universitari? Per què alguns Serveis Lingüístics han vingut reconeixent un estancament o fins i tot un retrocés de la normalització del català si amb les xifres a la mà (les seves) no hi

ha motius per preocupar-se? Per què s'ha valorat tant el fenomen de la mobilitat estudiantil com a factor castellanitzador, si amb les xifres aportades per les universitats, no hi ha, majoritàriament, cap impacte lingüístic destacable (tret dels casos de la UdG i la UPF? Per què, en els casos de la UB, la UAB i la UPC es va produir l'allau de cartes a la premsa, les protestes de les plataformes estudiantils i les queixes de les associacions lingüístiques, i fins i tot dels professors, si en realitat i sempre segons les seves dades no hi va haver cap impacte significatiu en l'ús del català a la docència?

Al darrer informe del Pla de Qualitat Lingüística de la UAB 2003-2006, s'apunten dues consideracions interessants. Citem textualment: *“Els estudis que s’han fet els últims anys evidencien que l’ús del català en la docència està estancat, fins i tot és possible que hagi començat una lleu regressió”*.

Tot seguit, a l'informe apareix la següent taula:

Evolució ús del català a la docència (UAB)						
	1992/1993	1996/1997	1998/1999	2000/2001	2002/2003*	2004/2005*
UAB	67,1%	66,7%	67,3%	64,5%	68,4%	66,6%

*Les dades d'aquests anys no apareixen a l'informe, són dades publicades posteriorment per la UAB. Les del curs 2002/2003 s'obtingueren durant l'abril del mateix curs.

El Pla de Qualitat Lingüística apareix a la memòria de l'any 2003¹³.

També a continuació, podem llegir: *“A fi que les mesures i plans que s’adoptin siguin al màxim d’efectius, cal disposar d’una informació fidedigna sobre quina és la situació pel que fa als usos lingüístics a la Universitat...”*

Hi ha dues coses que no s'entenen del tot bé. En primer lloc, si l'any 2002/2003 les “enquestes” de la UAB diuen que l'ús del català puja quatre punts, fins al 68,4% (l'objectiu del Pla és arribar a un percentatge del 70%), per què es diu que el català està estancat o fins i tot en retrocés, al mateix informe? I en segon lloc, per què el Pla de Qualitat Lingüística fa referència a l'impacte dels

¹³ Des de l'any 2000, la UAB canvià la metodologia de recollida de dades, que a partir d'aquell any es fa amb un equip d'enquestadors que entrevisten els alumnes directament sobre els diferents grups de classes. Any per cert, on els percentatges d'ús baixen tres punts en relació a les dades de 1998-1999.

estudiants no catalanoparlants sobre la docència en català, si no hi ha cap dada sociolingüística “oficial” que apunti a una baixada important del català? Evidentment hi ha algun punt de tot això que falla. O bé l’alarmisme per la baixada de l’ús del català és absurd, o bé les xifres no són certes. En aquest estudi, tot i les nostres limitacions, hem fet una mostra sobre una facultat de la UAB, amb observacions directes per comprovar si els percentatges de docència en català aportats per les universitats s’ajusten a la realitat. Més endavant en veurem els resultats.

Dades Generals dels Països Catalans.

Les dades que presentarem a continuació són una síntesi dels registres de què disposem avui sobre l'ús del català a les universitats dels Països Catalans. Com ja hem dit abans, les dificultats operatives per comparar-les són altes i sempre s'han de tenir en compte a l'hora d'emetre valoracions particulars. En canvi, per a una visió col·lectiva, són més o menys vàlides.

Ensenyaments de Grau

A les universitats dels Països Catalans hi ha 369.823¹⁴ alumnes matriculats en ensenyaments de grau superior. Més de la meitat (225.969) estudien a Catalunya, Un terç ho fan al País Valencià (132.252) i la resta a les Illes Balears (11.602). Aquestes dades introductòries han de servir al lector per agafar una idea de la importància que té l'ensenyament superior per a la normalització lingüística del català. No només per les aquestes xifres, sinó pel seu aspecte qualitatiu. La majoria d'aquesta gent ocuparà un espai laboral on l'escriptura, la lectura i les noves tecnologies tindran un paper fonamental. Són per tant, sectors socials decisius per al futur de la nostra llengua.

¹⁴ Fonts: DURSI, Direcció General d'Universitat i Formació Superior de la Generalitat Valenciana i Universitat de les Illes Balears. Dades corresponents als estudiants de Grau del curs 04/05. No inclou l'ensenyament a distància.

Vegem ara les dades generals de l'ús de la llengua catalana a les universitats, en percentatges de docència.¹⁵

Ús de la llengua catalana a les Universitats dels Països Catalans (2004-2005-2006)* (ensenyament de Grau)

<i>Universitat</i>	<i>Grups de classes impartits en català</i>
UB	66,4%
UAB	66,6%
UPC**	59,4%
UPF	65,5%
UdG	80,0%
UdL **	53,1%
URV *	64,9%
UOC	71,4%
URL	75,8%
UVIC	84,0%
UIC	44,0%
UAO-CEU	32,0%
UIB	51,3%
UV	27,2%
UPV	7,1%
UJI	19,6%
UMH	0,0%
UA	2,0%
Mitjana PPCC	48,35%

*Depèn de les dades disponibles

Les dades que s'aporten en aquesta taula s'obtenen del resultat de les diverses enquestes que cada universitat realitzen o han realitzat. La diversitat de les fonts aconsella molta prudència a l'hora de validar-les. No és el mateix enquestar professors o caps de departament que fer-ho directament als estudiants. La mitjana d'ús del català per classes és del 48,7%. Per comunitats autònomes, les mitjanes són les següents:

¹⁵ Metodològicament, i segons el nostre parer, les dades més importants són les que es refereixen a la llengua de docència. Algunes universitats no fan els seus estudis sobre aquesta categoria, sinó sobre dades de coneixement i/o ús de la llengua per part de professors i alumnes (UDL) o sobre una combinació de categories (UIB).

CA	Mitjana de grups de classes impartits en català
Catalunya	63,3%
País Valencià	11,0%
Illes Balears	51,3%

Com podem observar, les diferències són notables, sobretot entre el País Valencià i les altres dues comunitats autònomes. Al mateix temps, són bastant homogènies entre les Illes Balears i Catalunya. En aquest cas, la Universitat de les Illes Balears supera molts dels percentatges d'ús d'algunes universitats de Catalunya (UPC, UDL, UIC, UAO), tot i tenir (teòricament) un context sociopolític molt més desfavorable.

En definitiva, el que en podem extreure de totes les dades presentades per als estudis de grau és que l'ús de la llengua catalana és manté a Catalunya i a les Illes Balears en uns percentatges més o menys acceptables, mentre que al País Valencià té uns nivells d'ús molt delicats. No obstant això, hem de tenir en compte que dins d'aquests percentatges s'inclouen les xifres de la UA i de la UMH, universitats que pràcticament no fan docència en català. Sense aquestes dues universitats el percentatge mitjà per al País Valencià s'acostaria al 18%.

Ensenyament de Postgrau.

L'aparició a mitjans dels anys noranta dels estudis de postgrau, i l'augment exponencial durant la darrera dècada de l'oferta de cursos, és un fenomen clau a l'hora d'entendre per una banda, el fenomen de la mobilitat estudiantil i per una altra, el procés de privatització de les universitats catalanes.

Aproximadament, el mercat dels estudis de postgraus mou als Països Catalans, només en matrícules, uns 120 milions d'euros anuals.¹⁶ Sens dubte, és una xifra prou important perquè les universitats competeixin seriosament per captar el major nombre d'alumnes possible. També hem de prendre en consideració el rati cost/alumne, que en el cas dels mestratges és molt inferior al cost per alumne dels ensenyaments de grau (per estructura, professorat, organització, pel cost de la matrícula, etc).

A diferència de les dades que hem presentat sobre l'ensenyament de grau, aquestes dades s'han obtingut mitjançant treball de camp, amb enquestes a professors, coordinadors i alumnes de més de mil programes de postgrau dels Països Catalans.

En aquest cas, les categories d'ús no són només català/castellà, sinó que hi ha diverses categories, perquè els programes s'imparteixen per mòduls, amb un professorat molt divers, i és difícil enquadrar tot el programa en les categories exclusives de "en castellà" o "en català". Tot i així, com veurem més endavant, la tendència és clarament a situar-se dins de les categories que hem citat.

Vegem tot seguit doncs, les dades obtingudes amb el treball de camp d'aquest estudi.¹⁷

¹⁶ Aquesta xifra l'hem calculada a partir de la multiplicació del cost mitjà dels estudis que hem tractat al nostre treball de camp (3.265 euros) multiplicat pel nombre mitjà d'alumnes (25) pel nombre de programes.

¹⁷ Alguns percentatges són molt "rodons". Això és deu a què la universitat encara compta amb un número molt reduït de programes de postgrau (p.e. UIB).

Ús del català al curs de màster o de postgrau

		meitat en català, aprox.	meitat en castellà	en la majoria de les classes en català	en la majoria de les classes són en castellà	apart del català i del castellà, s'usa una altra llengua	Total
		tot en català	tot en castellà				
Universitat	UB	4,7%	75,9%	7,5%	4,0%	6,3%	100,0%
	UAB	11,7%	53,4%	16,5%	9,7%	,0%	100,0%
	UPC	,9%	85,0%	7,1%	1,8%	,9%	100,0%
	UPF	1,9%	75,0%	5,8%	11,5%	1,9%	100,0%
	UDG	24,0%	36,0%	12,0%	4,0%	8,0%	100,0%
	UDL	,0%	50,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
	URV	12,8%	51,3%	25,6%	7,7%	2,6%	100,0%
	URL	15,4%	71,8%	7,7%	,0%	,0%	100,0%
	UOC	1,4%	98,6%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	UVIC	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	UIC	,0%	81,8%	9,1%	,0%	,0%	100,0%
	Abat Oliva CEU	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	INTERUNIVERSITARI	,0%	75,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
	UV	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	UPV	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	UA	,0%	92,3%	,0%	,0%	7,7%	100,0%
	UJI	,0%	71,4%	14,3%	,0%	,0%	100,0%
	UMH	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	UIB	,0%	40,0%	40,0%	,0%	,0%	100,0%
Total		5,6%	75,0%	8,7%	4,2%	3,9%	100,0%

Aquestes són les primeres dades que hi ha als Països Catalans sobre l'ús del català als estudis de postgrau. Òbviament, no podem ser gaire optimistes.

Centrem-nos amb algunes xifres globals:

El 75% dels programes es fan íntegrament en castellà, mentre que només un 5,6% es fan completament en català. Dit d'una altra manera (incloent proporcionalment els punts percentuals de les categories on el català té presència,) la presència del català a la docència només és del 14,06% mentre que el castellà copsaria el 82,9% de les classes¹⁸

Vegem ara, per a les dues categories més importants, els percentatges d'usos lingüístics per a cada comunitat autònoma.

CA	Programes fets completament en català	Programes fets completament en castellà	Programes fets aprox. meitat en català meitat en castellà	Altres opcions (ús residual, anglès...)
Catalunya	8,84%	70,46%	9,69%	11,01%
País Valencià	0,00%	92,74%	2,86%	4,40%
Illes Balears	0,00%	40,0%	40,00%	20,0%

Les xifres percentuals d'ensenyament en català són gairebé 60 punts inferiors en els ensenyaments de postgrau que en els ensenyaments de grau. Estem per tant, i sense paliatius, davant d'un procés de substitució lingüística als ensenyaments de postgrau molt avançat, per no dir completat.

Com ja hem comentat abans, resulta una mica complicat establir xifres absolutes comparatives, per mor de les categories diferents d'uns estudis i els altres. No obstant això, les diferències són aclaparadores entre els estudis de grau i de postgrau. També s'ha de recalcar la importància de les fonts. Mentre que per als ensenyaments de grau són les universitats les que han aportat les dades, per als estudis de postgrau s'ha fet treball de camp propi, fet que pot accentuar les diferències.

¹⁸ La resta (el 2,5%) serien les classes on s'utilitza una llengua diferent al català i al castellà.

Un altre dels aspectes destacats del treball de camp que hem dut a terme ha estat preguntar als professors i coordinadors sobre el motiu de fer les classes en castellà. Tot i les reticències d'un bon grup, al final la informació que hem obtingut és molt rellevant. No podem reproduir aquí els correus i les respostes dels enquestats, però són molt interessants, en tant que una part significativa responen "que el fan en castellà perquè tenen alumnes de fora i no saben o no tenen instruments per fer-lo en català." Molts programes tenen entre un 30% i un 50% d'estudiants de fora (majoritàriament espanyols i llatinoamericans) i sense ells el programa simplement no es podria fer, amb totes les conseqüències que té això per al professorat i per a la institució que li dona cobertura.

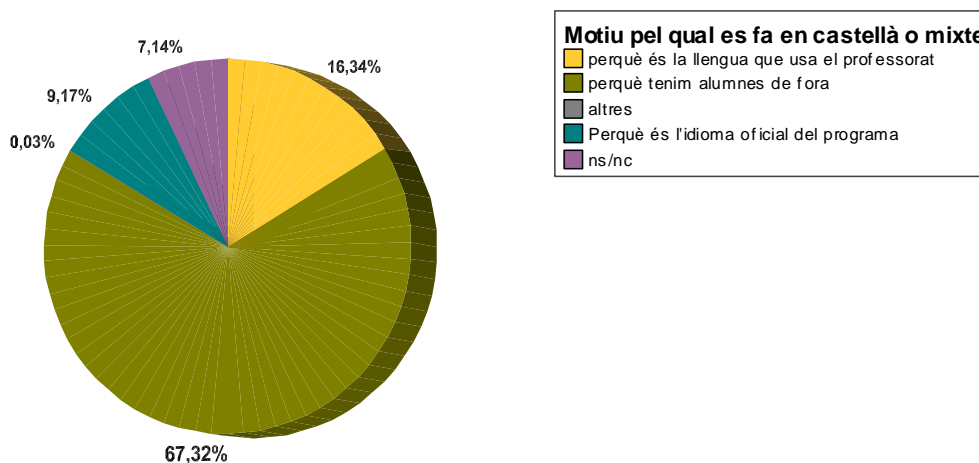
Altres respostes han estat més "directes", amb el típic raonament que "les llengües són per comunicar-se i no per dividir".

Amb tot, els resultats que hem obtingut¹⁹ són una mostra molt significativa de la importància de l'afluència massiva d'estudiants de fora als programes de postgrau dels Països Catalans.

Les categories establertes en el següent gràfic s'han d'interpretar com les pròpies d'una dinàmica de substitució lingüística. En un primer moment, molts dels programes estableixen l'ús exclusiu del castellà perquè tenen alumnes de fora (que venen després de la intensa activitat publicitària del mateix programa per captar-los) i es troben en una situació "estranya", perquè saben que estan marginant el català. Un segon moment el constitueix quan ja, a més a més dels alumnes, el programa (gràcies al seu progrés) porta també professors no catalanoparlants. Un tercer moment, ja definitiu, és quan els responsables del programa es deixen d'històries i ja estableixen que "la llengua oficial del programa és el castellà", intentant transmetre a futurs estudiants la tranquil·litat que no tindran cap problema amb el català.

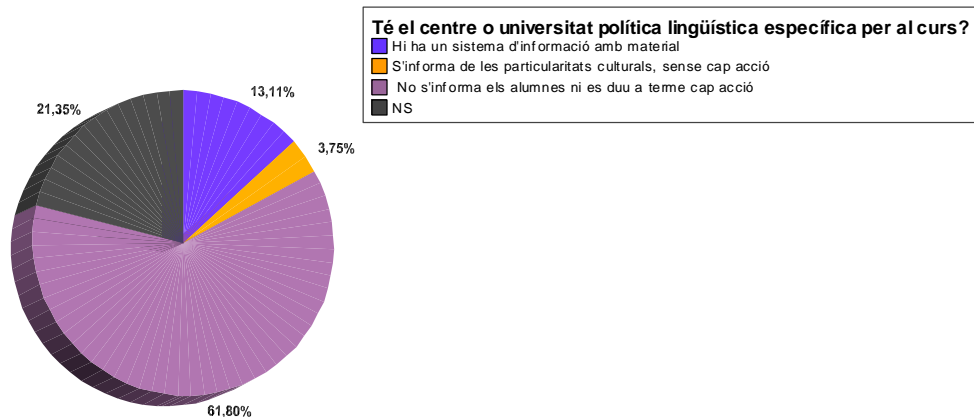
¹⁹ S'han obtingut resposta de 889 programes, dels 1.456 que constitueixen l'univers. És probable que el nombre de programes variï ostensiblement d'un moment a un altre, perquè es fan en dates diferents i n'apareixen i en desapareixen constantment.

Motius argumentats:

Com podem observar, gairebé tres quartes parts dels programes es fan en castellà perquè hi ha una important presència d'alumnes de fora (67,32%), per la qual cosa podem afirmar que la mobilitat sí que és decisiva en els estudis de postgrau. L'altra dada significativa és que el 9,17% dels programes ja tenen el castellà com a "llengua oficial", és a dir, que explícitament ja estableixen aquesta llengua com a llengua de docència. El 16,34% usen el castellà perquè és la llengua que tria o usa el professorat, dada que probablement es correspon amb la proporció de professors de fora de l'àmbit lingüístic català que venen a donar classes de postgrau.

També durant el treball de camp hem preguntat a directors, coordinadors i professors de màsters i postgraus si el centre duu a terme cap acció, ja sigui informativa o normalitzadora sobre les particularitats lingüístiques dels Països Catalans.

Com podem veure, la majoria dels programes ni informen sobre aquestes particularitats ni duen a terme cap acció de suport a la llengua catalana. Això demostra el fracàs de l'adaptació dels sistemes d'acollida per a estudiants no-catalanoparlants als estudis de tercer cicle. De fet, en molts casos ni tan sols s'ha plantejat la possibilitat d'incloure aquests estudiants dins dels programes d'autoaprenentatge o dins els mòduls de formació en llengua catalana que ofereixen els serveis lingüístics de les universitats. Hi ha, per tant, una manca gairebé absoluta de planificació lingüística en aquests programes, fet que afecta no menys de 40.000 estudiants als Països Catalans, en un àmbit d'alta especialització.

En molts casos, hi ha la percepció, creiem que errònia, de pensar que els estudiants estrangers i espanyols que venen a fer cursos de postgrau estan menys temps que els estudiants de mobilitat de grau. Creiem que això no s'ajusta a la realitat, amb molts matisos. Molts dels programes que es realitzen es fan en sessions contínues un cop al mes, fet que propicia que els estudiants espanyols tornin al seu lloc de residència habitual, però els estudiants estrangers (principalment els d'Amèrica Llatina) queden al territori català durant tot el curs. Per una altra banda, molts programes també són continuats dos o tres dies per setmana, fet que obliga a l'estada permanent dels estudiants. També creiem que un alt nombre d'aquests alumnes es queden a viure i a

treballar a casa nostra, tal vegada més que els estudiants d'Erasmus, que per norma general han de tornar als seus països d'origen en acabar la carrera.

Per tant, resulta obvi pensar que aquests cursos són una bona plataforma per, com a mínim, distribuir els programes i materials d'aprenentatge del català, en primer lloc perquè es tracta d'un espai d'alta especialització i en segon lloc, perquè part d'aquests alumnes es queden a viure a les nostres ciutats i pobles.

Les universitats públiques i privades de Catalunya, tant pel seu context sociopolític com per la seva condició de lideratge dins de la societat catalana, haurien de presentar i presenten les dades d'ús del català més elevades a la docència, dins del conjunt de tot l'àmbit lingüístic català. No obstant això, les xifres aportades estan molt lluny del què podríem considerar com a "situació de normalitat lingüística".

Especialment delicada és la qüestió dels estudis de postgrau, perquè les universitats de Catalunya copsen el 81% dels estudiants d'aquests programes en el conjunt dels Països Catalans.

Pel que fa als ensenyaments de grau, hi ha una problemàtica metodològica i de coordinació important. En primer lloc, perquè no hi ha un sistema d'avaluació acordat, i cada universitat aplica el seu mètode de recollida de dades lingüístiques. Algunes fan les enquestes als departaments, d'altres als professors i d'altres als alumnes. A més a més, no tots els serveis lingüístics valoren de la mateixa manera el que significa "llengua de docència", en tant que es pot establir en la llengua que usa el professor, o en la llengua que usen professors i alumnes. En segon lloc, no hi ha cap òrgan coordinador ni regulador d'aquestes tasques. L'Institut Lluís Vives el que fa simplement és recollir les dades que li presenten les universitats, però tampoc elabora informes ni estudis arran d'aquestes investigacions. El Consell Interuniversitari de Catalunya no ha engegat en cap moment iniciatives d'estudi de la situació lingüística a les universitats, conscient que en un moment d'expansió internacional i de competència entre les universitats (europees i espanyoles) no és el moment d'entrar en guerres lingüístiques, que puguin impedir aquesta "lliure" competència. En tercer lloc, la secretaria de política lingüística de la Generalitat de Catalunya, tampoc ha engegat en trenta anys cap estudi integral de la qüestió, tot i les demandes rebudes des de diversos sectors.

Per què doncs, tenim tres òrgans amb capacitat d'acció que no només no afronten la delicada situació del català a l'ensenyament superior, sinó que ni tan sols s'interessen per conèixer les dades "reals" sobre l'ús del català en aquest àmbit?

A la taula següent podem veure comparades les mitjanes de docència en català a les universitats de Catalunya. Com podem observar, les diferències entre les universitats públiques i les privades són més aviat minses, tot i que hem de prendre en consideració que les privades tenen una major dispersió, motivada per les dades de la UIC i de la UAO, molt per sota de la mitjana.

<i>Universitats</i>	<i>Mitjana de grups de classes impartits en català</i>
Catalunya	63,3%
U. privades	61,44%
U. públiques	63,59%

Pel que fa a la dinàmica seguida en els darrers deu anys, podem observar clares diferències en les tendències i també aquí es produeix una circumstància molt curiosa. Les tres universitats que presenten unes davallades més importants de la docència en català són, per aquest ordre: la UdG (-13,8), la UPF (-10,2) i la UdL (-6,4%). Es tracta de tres casos especials, perquè precisament són universitats que s'associen més a un determinat àmbit territorial i social més normalitzat que no pas la UB o la UAB, que estan més lligades a entorns urbans i per tant més diversos. Curiosament aquestes dues darreres universitats no han experimentat cap davallada significativa en el període de 7 anys estudiat, i fins i tot la UB ha pujat la docència en català en 5,3 punts.

Sincerament, no sabem ben bé a què atribuir aquestes xifres tan diverses i que semblen estar a l'inrevés, perquè com ja hem apuntat a la taula de mobilitat, ni la UdG ni la UdL han tingut dades especialment rellevants d'alumnes estrangers a les seves aules²⁰. Per la seva banda, la UPF sí que té una

²⁰ Tampoc des del punt de vista proporcional. La UPF compta amb 8.428 estudiants de grau, per 12.262 de la UdG i per 7.795 de la UdL. Per tant, la proporció d'estudiants estrangers (sempre sense comptar amb els estudiants procedents de l'Estat espanyol) és molt més alta a la UPF que a les universitats de Lleida i Girona.

estratègia més clara d'internacionalització i una presència més important d'alumnes estrangers. De fet, al seu *Portal de les llengües*, podem llegir: "...Som una universitat catalana multilingüe i amb clara vocació internacional..." Això és una mostra d'una política clara, amb la qual s'hi pot estar més d'acord o més amb desacord, però clara. La referència a "universitat multilingüe" és una falsedat, en tant que com ja hem dit abans, la dualitat català/castellà és encara aclaparadora, i el multilingüisme simplement atén a la substitució del català pel castellà a la docència i a la vida universitària. El fet que hi hagi uns quants alumnes d'un país determinat que entre ells parlin la seva llengua pròpia, no vol dir en cap cas que la universitat sigui multilingüe, tal com sociològicament s'entén el concepte.

La Universitat Oberta de Catalunya és un altre cas paradigmàtic. Per al curs 2002/2003 la UOC declara una docència en català del 71,4%. Recordem que estem parlant d'estudis de grau i a distància. No hem aconseguit per la nostra part entendre d'on es treuen aquestes dades ni a què es corresponen, si a assignatures, al conjunt de la carrera, al material que se serveix o a les tutories *en línia* dels professors.

En el cas dels estudis de postgrau en aquesta universitat, sí que les coses estan més clares, perquè la mateixa universitat ja explicita per a cada programa la llengua de docència, que per cert és del 98,6% en castellà. En aquest cas, si la UOC pogués oferir totes les titulacions i cursos en català, castellà i anglès, sí que podríem parlar d'universitat multilingüe, però de moment les coses no són així i tot sembla indicar que el castellà s'està imposant clarament en l'ensenyament a distància, almenys als estudis de tercer cicle²¹.

Per la seva banda, la UIC i la UAO són universitats privades elitistes i lligades a sectors eclesiàstics. No tenim referències objectives sobre l'ús de la llengua catalana a la docència, però de les tres persones que hem conegut que hi ha cursat una carrera sencera, cap va fer ni una sola assignatura en català. De fet, la UAO és l'única universitat de Catalunya que té la seva pàgina web d'inici en

²¹ Recordem el cas de la UB Virtual.

castellà. Les dades que aporten aquestes universitats (44% i 32% respectivament) ens semblen, com a mínim, poc creïbles.

Els casos de la URV, la URL i la UVIC són més estables, si bé totes tres universitats han començat també el camí de la internacionalització, especialment la URL, que compta amb una proporció d'estudiants estrangers molt semblant a la UPF. Malgrat tot, les dades lingüístiques que tenim són insuficients per valorar-ne l'evolució i la situació actual en cap de les tres universitats. No obstant això, no convé perdre de vista que amb les xifres actuals, la UVIC és la universitat dels Països Catalans amb uns índexs més alts de docència en català, tant als estudis de grau com als de postgrau.

Cas d'estudi a la UAB

Després de les dades publicades per la Universitat Autònoma de Barcelona per al curs 2002/2003, que donaven un resultat d'ús del català a la docència de grau de 68,46%²², la UAB publica una nota de premsa on es diu textualment:

“L'espanyol s'imposa a les aules amb Erasmus. L'estudi Anàlisi dels usos i hàbits lingüístics (UAB), revela que durant el curs 2000-2001, el 77,2% dels estudiants autòctons i el 56,8% del professorat van admetre que algun cop havia calgut canviar la llengua habitual de la classe per la presència d'estudiants d'Erasmus”.

Les dades de docència per al període 1998/1999 eren del 67,23%, mentre que per al curs següent, 2000-2001, eren del 64,54%²³. Resulta sorprenent comparar analíticament aquestes dues dades. Si el 56,8% dels professors reconeixen haver canviat de llengua “algun cop” a l'hora de fer la classe. És a

²² Tornem aquí amb la qüestió de la variabilitat de les dades. En una notícia publicada al diari AVUI (*Diari AVUI* dilluns, 27 d'octubre del 2003) es diu que el percentatge d'ús de la llengua catalana és del 63,4%, quan a l'*Informe sobre l'ús de les llengües a la docència de la UAB (2004/2005)* es diu que aquest percentatge és del 68,46.

²³ Moment en el qual la UAB canvia el seu sistema d'obtenció de dades, passant un qüestionari als alumnes de cada grup, i que fan caure les dades de docència en català gairebé 3 punts, tot i que al curs següent, 2002-2003, la xifra se situa al 68,46.

dir, que segons les dades de l'Autònoma, més de la meitat dels professors reconeixen haver canviat de llengua, però això es tradueix només en 2,69 punts percentuals de davallada de l'ús del català, que a més a més, es recuperen completament al curs posterior (2002/2003).

A causa de les nostres limitadíssimes possibilitats, ens hem centrat a fer una prospecció sobre les dades concretes d'una llicenciatura, Sociologia, impartida durant el curs 2006/2007 presencialment a la Facultat de Sociologia i Ciències Polítiques. De les 53 assignatures troncal i optatives de la carrera, hem fet observacions directes en 45 casos, 20 al torn de tarda i 24 al torn del matí.

Els resultats han estat els següents:

<i>Llengua</i>	<i>Docència de les classes de Sociologia (UAB) 04/05</i>
Castellà	33,3%
Català	55,6%
Castellà/Català	11,1%

Les observacions directes s'han fet en dues vegades. És a dir, cada classe ha estat escoltada dos cops, durant el mateix mes de sessions. Per tant, aquesta prospecció s'ha d'agafar amb molta precaució. Al seu torn, la UAB publica unes dades de docència en català per al curs 2004/2005 a la carrera de Sociologia del 77,1%, amb el restant 22,3% per al castellà.

Ens trobem doncs, amb una diferència de 21,5 punts percentuals, la qual cosa no és una simple desviació, sinó una xifra realment important. Ara bé, com ja hem dit, pot ser que la nostra mostra sigui insuficient, que no estigui ben pensada o que hagin coincidit algunes observacions amb moments puntuals de canvi de llengua o que per mala sort la resta de les assignatures sí es facin completament en català.

El que volem demostrar amb això, no és tant la "variabilitat" de les dades que faciliten els serveis lingüístics de les universitats, sinó la necessitat d'establir una mostra global i objectiva, feta externament, amb una metodologia de consens i amb els recursos humans i econòmics necessaris per saber, a dia d'avui, en quina situació real es troba l'ús del català a les universitats.

Les universitats del País Valencià

El context social i polític del País Valencià ha tingut històricament una interpretació equivocada des de la visió del Principat de Catalunya. Moltes vegades s'ha titllat la situació valenciana (lingüísticament parlant) com un "cas perdut" i com un territori molt espanyolitzat que ha impedit accions fermes en matèria de normalització lingüística i nacional, sobretot a causa del famós autoodi. No obstant això, aquesta visió és errònia en alguns sentits. Amplis sectors acadèmics i socials valencians fan una feina feixuga però molt dinàmica en favor de la recuperació de la normalitat lingüística, tant a la societat com al mateix àmbit de l'ensenyament. Les trobades d'escoles valencianes en són un exemple remarcable. Amb tot, és evident que els percentatges d'ús del valencià, tant al carrer com a les aules és inferior al de Catalunya i les Illes Balears, sobretot pel pes que exerceixen les grans ciutats com València i Alacant i els pobles turístics de la costa. Qualsevol dels esforços que fan tant institucions, associacions i persones tenen un valor afegit al País Valencià, i sovint s'han infravalorat els seus resultats, que en moltes àrees rurals del país són certament espectaculars.

L'ensenyament en valencià a les universitats ha seguit un model diferent de normalització lingüística que a les Illes Balears i a Catalunya, acostant-se més al model basc de concentració lingüística que no pas al model català d'immersió. Això, que durant molts anys s'ha vist com un procés poc dinàmic i poc integrador, tal vegada ara, tal com estan anant les coses, no resulti ser tan dolent.

Els estudis en català s'imparteixen en funció de la seva demanda, és a dir, segons expliciten els estudiants a la seva matrícula si volen rebre la classe en català o en castellà. Aquí hi ha una diferència substancial entre la demanda sol·licitada i la demanda atesa. És a dir, no tots els alumnes que demanen la docència en català reben les classes en aquesta llengua, ja sigui per incapacitat dels professors, o per la manca de recursos per crear un grup en català. Per tant, les dades a tenir en compte a l'hora d'avaluar l'ús del català a

la universitat són les referents als percentatges de crèdits impartits en la llengua pròpia del País Valencià.

Les dades més recents sobre el tema són les elaborades per la Universitat Jaume I: *Informe sobre la docència en valencià. Curs 2006-2007*, publicat a la pàgina web del Servei de Llengües i Terminologia de la mateixa universitat. És un breu treball que aporta dades sobre tres conceptes. Per una banda, la demanda de classes en català, per una altra, el nombre de crèdits impartits en català i finalment el diferencial entre demanda sol·licitada i demanda atesa. Val la pena atendre a les seves dades, perquè són les més actualitzades a nivell de tot el País Valencià, publicades en col·laboració amb la resta de serveis lingüístics.

Reproduïm a continuació la taula de l'informe sobre demanda/oferta i variació de l'ús de la llengua catalana a la docència.

Dades Universitats País Valencià, oferta/demanda			
	Demanda	Oferta	demanda atesa
	2005/2006	2005/2006	2006
UV	26,3%	27,2%	103,4%
UPV	12,9%	7,1%	55,0%
UJI	28,7%	19,6%	68,1%
UA	8,9%	5%	63,4%
UMH	6,6%	0%	0,0%
Mitjana	16,2%	12%	58,0%

* Font: Informe sobre la docència en valencià, curs 2005/2006 (Segura, Maties, UJI)

Com podem observar, hi ha dues problemàtiques ben definides. Per una banda, que els percentatges de docència en valencià són molt reduïts (amb una mitjana del 12%) i per una altra, que ni tan sols es cobreix el 16,2% de crèdits demandats. Les circumstàncies que acompanyen aquests percentatges són especialment greus, però no tan diferents a les dades que podríem extreure de les universitats de Catalunya i la de les Illes Balears.

Tot i que no se segueix el mateix model de docència lingüística (mentre que les universitats del País Valencià opten per cobrir la demanda explícita, les universitats de Catalunya i les Illes Balears segueixen el model d'oferta

directa)²⁴ si poguéssim extrapolar aquestes dades de demanda de classes en català per part dels estudiants, quins percentatges hauríem obtingut? El percentatge de demanda en català de classes seria més alt del 60% de l'oferta?

Tornant a les dades que tenim de docència en català del País Valencià, hi ha una consideració important a fer, en línia també amb la resta d'universitats dels Països Catalans. És el diferencial absolut amb les dades de docència entre els estudis de grau i els estudis de postgrau. Mentre als estudis de grau la docència en català se situa al 12%, als estudis de tercer cicle aquesta dada està al voltant del 5%²⁵.

Evidentment no són dades optimistes, ni es poden considerar com a "normals" en base a l'ús social del català al País Valencià.

Amb tot, sí que sembla que hi ha un fet més clar que a les universitats de Catalunya. Els nivells de docència en català que difonen les universitats valencianes semblen, a priori, més realistes que les que aporten les universitats de Catalunya. No obstant això, tornem a tenir aquí una nova problemàtica relacionada amb la mobilitat.

A continuació reproduïm dues taules. La primera correspon a la mobilitat del programa Erasmus a les universitats valencianes²⁶, i amb ella observem una clara ascendència de les xifres d'estudiants Erasmus al País Valencià. No obstant això, i com en el cas de Catalunya, aquesta mobilitat no s'ha traduït en una baixada significativa de la docència en català. Més encara, al curs 2002/2003, moment en el qual hi ha una estabilització de les xifres d'estudiants Erasmus, coincideix amb la davallada més important de la docència en català, que immediatament es recupera al curs següent.

²⁴ Exceptuant la Universitat Jaume I de Castelló, que segueix la mateixa operativa que les universitats de Catalunya.

²⁵ Fent una agrupació de les diferents categories que hem projectat, el percentatge de docència de tercer cicle en català estaria entorn al 5%.

²⁶ Font: Ministeri d'Educació i Ciència. Noteu que aquestes dades no coincideixen amb les aportades més amunt sobre mobilitat estrangera total. Això és així perquè a les dades per universitats s'inclouen tots els estudiants estrangers que estudien a la universitat, mentre que aquesta taula només fa referència als que estan acollits al programa Erasmus.

Per tant, tornem a posar damunt la taula la dificultat que hi ha, amb les dades de què disposem, d'associar l'estancament de la docència en català amb la mobilitat universitària.

Mobilitat Erasmus al País Valencià (recepció)

Curs acadèmic	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05
Erasmus/País Valencià	1.124	1.650	2.039	2.380	2.552	2.498	2.441	2.840	3.029

I ara vegem l'evolució la docència en català al País Valencià²⁷.

Docència en català (percentatge de crèdits)

98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06
12,7%	nd	nd	11,03%	10,96%	11,0%	11,21%	11,7%

De fet, i de la mateixa manera que a la resta dels Països Catalans, ens trobem, des pràcticament la darrera dècada, en una situació d'estancament en els percentatges d'ús del català a la docència, si bé el fet que no hi hagi hagut una davallada important en aquests deu anys significa d'alguna manera que hi ha un mínim garantit, perquè, com ja hem comentat, tampoc la mobilitat ha estat, a nivell de xifres oficials, un factor massa influent. La pregunta és doncs, si no hi hagués hagut aquest fenomen de mobilitat, i suposant que lògicament aquesta ha tingut un impacte sobre la docència en català, haurien augmentat significativament els percentatges d'ús de la nostra llengua? Realment és una pregunta de difícil resposta, tot i que des d'alguns sectors s'ha apuntat que així seria i que és vàlida per a totes les universitats dels Països Catalans.

Un altre aspecte que s'ha de tenir en compte a l'hora d'interpretar les dades de docència, és el factor negatiu que suposa la Universitat Miguel Hernández

²⁷ Font: Àrea de Promoció Lingüística. Servei de Llengües i Terminologia. Universitat Jaume I de Castelló i elaboració pròpia.

d'Elx, que no imparteix ni un sol crèdit en català, tot i tenir una demanda propera al 6,6%. És una institució absolutament aliena a la realitat sociolingüística que l'envolta (a les zones rurals del sud del País Valencià la llengua catalana és ben viva) i que, de moment, no té cap intenció de variar la seva política lingüística.

De fet, destaca favorablement en aquest aspecte, tot i els matisos, la Universitat de València, que amb un 27,19% de crèdits impartits en català conserva un nivell "acceptable", tot i estar situada en un entorn sociopolític poc favorable i en una circumscripció urbana amb una forta recepció d'immigració castellanoparlant.

Curiosament, la Universitat Politècnica de València, situada en el mateix entorn que la UV-EG, té uns percentatges de docència gairebé ridículs, a l'alçada de la Universitat d'Alacant, que no superen el 10%. A més a més, les xifres de la UPV semblen tendir a la baixa, tenint en compte que només satisfà un 55% de les demandes de classes en català.

L'exemple més clar però de diferencial entre demanda i oferta és el que presenta la UJI de Castelló. Amb una demanda propera al 30%, el percentatge de crèdits se situa en el 19,56%, deixant deu punts sense atendre. Això és un fet realment preocupant, perquè significa perdre, bé per incompetència lingüística del professorat, bé per negligència lingüística, un percentatge importantíssim de docència en català, que, amb les circumstàncies actuals, és un luxe que no ens podem permetre, i menys en un territori com és la província de Castelló, majoritàriament catalanoparlant.

Tampoc podem acabar aquest apartat dedicat a les universitats valencianes sense fer menció d'un nou projecte, la Universitat Internacional de València (VIU) que a hores d'ara està en procés de fundació i que és una universitat pensada per aglutinar la internacionalització de l'ensenyament superior valencià, des d'una orientació tecnològicament avançada per tal d'estructurar nous ensenyaments a distància. L'oportunitat del projecte s'emmarca un cop més dins de les dinàmiques de mobilitat internacional i dins de les noves tendències de l'ensenyament a distància. Evidentment, el català queda absolutament en un segon pla, perquè per a les institucions valencianes no és compatible amb els processos d'internacionalització. En aquest sentit, val la

pena remarcar que ni tan sols la memòria fundacional està disponible en la nostra llengua. Encara és aviat per analitzar el paper d'aquest nou actor dins del mapa universitari valencià, però tot apunta a que serà un nou agent castellanitzador²⁸.

²⁸ Podeu veure la memòria fundacional completa a <http://www.gva.es/industria/universidad/homepageval.htm>

La UIB és l'única universitat de les Illes Balears. Això li confereix un caràcter ben particular, que no tenen cap de les altres universitats dels Països Catalans i també li atorga un paper central i exclusiu de la vida universitària a les illes. No obstant això, hem de tenir en compte que, en certa forma, la UIB competeix també amb les universitats valencianes i de Catalunya per l'alumnat, tenint en compte les dades d'estudiants illencs que cursen les seves carreres o estudis de tercer cicle al País Valencià o a Catalunya. Aquesta xifra, que l'any 2006 era d'aproximadament 4.500 estudiants, no s'ha de menysprear, si tenim en compte que a la UIB n'hi estudien uns 11.600 (comptant centres adscrits). Per tant, hi ha un percentatge alt d'alumnes que elegeix anar-se'n a altres universitats enlloc de fer-ho a la UIB. Això té sovint una triple motivació: primer perquè l'estudi elegit no s'oferta a la UIB, segon per motivacions personals i en tercer lloc per un cert desprestigi dels estudis de la UIB, que han fet que molts estudiants vagin (majoritàriament a València i a Barcelona) a fer la carrera elegida. Al tercer cicle, aquesta dinàmica és encara més accentuada, per raons evidents de l'oferta disponible.

Per tant, tot i la insularitat, la primera constatació que s'ha de fer per al cas de la UIB, és que competeix també amb les altres universitats per aconseguir captar alumnes per a les seves facultats. No és doncs, una universitat aïllada ni que forma en exclusiva els estudiants illencs.

Pel que fa a l'ús de la llengua catalana a la docència, la UIB presenta també en aquest sentit unes particularitats que fan que les dades de què disposem siguin difícilment operatives i comparables amb les altres universitats dels Països Catalans. El Servei Lingüístic de la UIB ve realitzant bianualment enquestes d'usos lingüístics entre els estudiants (nosaltres disposem de dades des de l'any 1999) establint unes categories d'ús diferents a les que presenten les altres universitats (ja hem comentat en aquest sentit les diferències conceptuals de les dades de les universitats valencianes). Així, a les enquestes es descriuen una sèrie de categories, (explicacions del professor, llengua

d'escriptura a la pissarra, llengua del material de classe, etc.) que aporten unes dades lingüístiques probablement més riques que les que tenim per altres universitats, però que són difícilment operatives per a establir una comparativa fiable. Tanmateix en el cas de les universitats valencianes i de Catalunya també hi ha molts matisos a cada universitat i si fa no fa, i salvant aquestes distàncies, les dades s'han de comparar perquè no en tenim d'altres.

Així doncs, el percentatge d'ús de la llengua catalana que hem publicat més amunt, no es correspon a la categoria "ús general de la llengua catalana" i que inclou totes les variables que hem enunciat més amunt, sinó només a la categoria de "llengua de les explicacions". Amb tot, la xifra d'ús general de la llengua catalana és del 47,9%. Si prenem exclusivament la categoria "explicacions del professor" (que seria el que en aquest estudi hem considerat com a "docència" i que creiem que aquesta hauria de ser la variable universal per a l'estudi dels usos lingüístics a les universitats catalanes), aquest percentatge se situa al 51,3%. Si la diferència entre aquestes dues dades fos més significativa, haguéssim utilitzat a nivell comparatiu la primera xifra, però per una mica més de tres punts de diferència no ens hem atrevit a usar-la com a indicador final, principalment perquè les altres universitats també tenen les seves "particularitats" metodològiques que les "ajuden" a presentar percentatges d'ús de la docència en català més favorables.

També resulta difícil en el cas de la UIB, com en molts altres casos, establir una sèrie històrica de dades, perquè l'estructura i contingut de l'enquesta feta als estudiants ha vingut variant en els darrers anys.

Així i tot, presentem a continuació una taula comparativa de les dades dels darrers tres cursos on l'enquesta mantenia les mateixes categories analítiques.

Ús del català a la docència UIB (evolució 1999-2006)			
Curs	Tot en català	Tot en castellà	bilingüe/altres*
1999-2000	32,20%	23,40%	41,70%
2001-2002	41,85%	40,69%	17,46%
2003-2004	49,00%	34,00%	17,00%
2005-2006	51,30%	45,60%	3,10%

*Es impossible establir dades comparatives de l'evolució en aquest camp, per la variabilitat de les enquestes i de les categories durant els cursos dels quals tenim dades "Altres" pot correspondre a una altra llengua, a la no desposta o a l'ús indiferent de les dues llengües.

Salvant les distàncies i les diferències metodològiques entre les diferents enquestes realitzades pel Servei Lingüístic de la UIB, s'observa una certa tendència a l'alça de l'ús de la llengua catalana. Això en certa manera és lògic tenint en compte el desprestigi que patia el català com a llengua de docència durant els primers quinze anys de democràcia. Superats, no sense grans esforços, alguns d'aquests tòpics, el català gaudeix ara, com a la resta dels Països Catalans almenys del respecte de la comunitat educativa.

Pel que fa a la presència d'estudiants estrangers, la UIB no és una de les universitats amb més presència d'aquests individus a les aules. Al curs passat, uns 330 estudiants estrangers cursaren els seus estudis a la Universitat de les Illes Balears. Com en altres casos, tampoc es pot apreciar amb les dades de què disposem que hi hagi hagut un impacte significatiu de la mobilitat sobre l'ús del català. Aquest fet és especialment rellevant a la UIB, perquè les dades que tenim provenen d'enquestes a estudiants i no a professors o departaments, per la qual cosa la seva fiabilitat és molt més elevada que les d'altres universitats. No obstant això, el fet de no tenir dades comparables durant la darrera dècada ens impedeix de fer una anàlisi acurada sobre l'impacte de la mobilitat, però en principi sembla que la UIB resta fora de la cursa per atraure estudiants d'intercanvi, tot i que la xifra d'estudiants estrangers és, al seu torn, significativa.

Pel que fa als estudis de tercer cicle, aquí sí que la UIB no s'ha desenvolupat al mateix nivell que altres universitats catalanes i compta encara amb una oferta molt reduïda d'aquests estudis i tot fa pensar que no s'incrementarà significativament en els propers anys. Les dades sobre l'ús del català en aquests cursos mantenen, si fa no fa, un nivell molt semblant que per als estudis de grau, cosa que fa pensar en la poca presència d'estudiants o professors no catalanoparlants, o si més no al mateix nivell o proporció que als estudis de grau.

Conclusions.

La situació actual de l'ús de la llengua catalana a les universitats dels Països Catalans, sigui considerada com a acceptable o com a insuficient, ve derivada de tres dinàmiques centrals i fonamentals:

1. La privatització progressiva de les universitats.
2. La mobilitat estudiantil i de professorat tant als estudis de grau com de postgrau.
3. La manca d'un marc legal i regulador clar i eficaç.
4. El fracàs de les mesures normalitzadores.

La segona és conseqüència de la primera i la quarta de la tercera. La competència pel mercat del coneixement i de l'ensenyament superior ha estat, entre altres factors, un element fonamental per a l'impuls de la mobilitat. Per una altra banda, la manca d'un marc regulador en matèria lingüística ha provocat el fracàs de les mesures normalitzadores, perquè aquestes s'han mostrat del tot insuficients.

En certa forma, les universitats s'han trobat paradoxalment contra l'espasa i la paret. En un moment de convergència europea en matèria d'ensenyament, les universitats catalanes iniciaren la carrera de la mobilitat, com a instrument imprescindible per al seu finançament. Paral·lelament, es posaren en marxa (estem parlant dels voltants de l'any 2000) algunes tímides mesures, tant a nivell regulador com informatiu i formatiu, per a la normalització de la llengua catalana a les aules. Per tant, l'espasa eren els diners i la paret el català. Cap universitat es podia arriscar a aplicar mesures serioses en favor de l'ús de la llengua catalana i competir alhora pel mercat d'estudiants, que s'estenia ràpidament a l'Amèrica Llatina i a Europa.

Amb tot, l'espai cultural i lingüístic al qual pertanyen les universitats passa, *de facto*, a un segon pla. Els serveis lingüístics de la majoria de les universitats estan lligats de mans, perquè saben molt bé que la política dels equips rectors és la de la rendibilitat econòmica i l'internacionalització de l'oferta formativa.

Els processos d'internacionalització de les empreses catalanes (o la seva obertura al mercat espanyol) han anat sempre acompanyats d'una buidada cultural i lingüística de la seva imatge i dels seus productes. Això, que no cal discutir-ho, afecta ara directament les universitats catalanes. Les més grans, perquè han perdut en els darrers anys un nombre significatiu d'estudiants de grau i perquè els necessiten per mantenir la dimensió de les seves estructures. Les més petites, perquè saben que perdre el tren de la mobilitat els pot portar a no ser eficients (específicament les privades) i per tant a enfrontar-se amb allò que passa quan una empresa no té guanys.

La conseqüència immediata d'aquesta nova política gestora de les universitats és la pèrdua de consideració pels nivells de docència en català, precisament uns dels eixos ideològics de moltes universitats durant les dues primeres dècades de democràcia.

Els òrgans rectors, i fins i tot els mateixos serveis lingüístics, han vingut en els darrers anys substituint els conceptes clàssics de *normalització lingüística* i de *política lingüística* pels de *multilingüisme* i *qualitat lingüística*²⁹.

És curiós com en tant poc temps a les universitats s'ha començat a parlar amb tanta força del multilingüisme, quan és absolutament obvi que ni de bon tros les universitats catalanes es troben en una situació efectiva de multilingüisme. La dicotomia històrica català-castellà és encara avui dominadora absoluta de la vida universitària, tant a nivell docent com entre l'alumnat. El multilingüisme potser és un concepte vàlid per entendre realitats socials al Raval de Barcelona o a determinades poblacions i barris dels Països Catalans, però no ho és per a la universitat. En tot cas, es pot parlar d'un increment del coneixement de les llengües estrangeres, de l'intercanvi cultural entre alumnes de diversa

²⁹ Cercle 21, *op cit.*

procedència, però és evident que d'aquí a parlar de multilingüisme hi ha una distància considerable, avui encara no superada.

Molts cops tot aquest multilingüisme es tradueix simplement en substitució lingüística i en alguns casos pot explicar l'ús de l'anglès en determinats centres més o menys elitistes. A la pràctica, quan hi ha hagut casos de xoc lingüístic entre estudiants estrangers i professors i estudiants catalans, el que ha passat no té res a veure amb el multilingüisme, sinó amb la norma d'adaptació que vol dir canviar de llengua. El resultat és una classe donada en castellà, a una universitat catalana davant d'una audiència que entén majoritàriament molt bé el català i que el parla i l'escriu perfectament. D'això, precisament, no se'n diu *context multilingüe*, sinó més aviat *negligència lingüística*.

I això, parlant només dels estudis de grau, perquè si traslladem aquest escenari als estudis de postgrau, el concepte de multilingüisme esdevé absolutament injust. Amb les dades que hem presentat en aquest estudi, hem demostrat que un 75% dels programes màster i de postgrau es fan completament en castellà, mentre que només a un 3,4% hi intervé una llengua diferent al català o al castellà. Això no és de cap de les maneres una situació de multilingüisme i d'internacionalització, sinó més bé un procés de substitució lingüística accelerat. El que està passant és que s'està prescindint del català com a llengua d'ús normal, i se l'està relegant a una posició de llengua d'ús privat, arribant a situacions d'autèntica vergonya en alguns estudis de tercer cicle. Hom ha sentit a parlar algunes vegades d'aquestes situacions, on s'han trepitjat sense contemplacions els drets lingüístics dels estudiants catalans, en pro de la internacionalització i la interculturalitat.

Les dades que aquí hem aportat per als estudis de tercer cicle són, com dèiem, especialment significatives. I per primera vegada no ho són només per al País Valencià i per a les Illes Balears (com sol passar habitualment en altres àmbits), sinó que afecten de ple les universitats de Catalunya.

Tot i el treball de camp que hem fet per recollir aquestes dades, estem segurs que a pocs membres dels òrgans gestors els sorprendran, simplement perquè ja ho saben. La UB Virtual, que la Universitat de Barcelona posà en marxa per competir directament amb la UOC per l'ensenyament a distància arreu de

l'àmbit lingüístic català i espanyol, diu clarament a la seva pàgina web i a cadascun dels programes que la llengua de docència serà el castellà. I això afecta el 98% d'aquests programes. És a dir, que la presència del català queda reduïda al 2%.

To això ho saben perfectament els responsables d'aquesta empresa (Universitat de Barcelona Virtual, SL n'és la denominació exacta) i tanmateix no hi ha ni una sola nota, ni un sol comentari, ni un sol escrit ni nota en cap document de treball, trobada o conferència que abordi aquesta situació de substitució lingüística completada.

Incompleix això l'article 16 de la Llei de Normalització Lingüística que diu que "el català ha de ser la llengua d'ús normal a l'ensenyament" doncs sembla que no, perquè estrictament estem parlant d'una empresa privada, no pas d'una universitat pública. No obstant això, la UB Virtual no és més que un dels molts exemples de fundacions i empreses (La Salle, Les Heures, IDEC, IESE etc.) que sota el paraigües i el mecenatge de les universitats públiques s'han incorporat a la lluita pels diferents segments de mercat de l'ensenyament, amb els avantatges de ser una empresa i sense els inconvenients reguladors de ser una institució pública. Ja està fet el pas.

Ara que ja han muntat les seves empreses i les seves fundacions multilingües, les universitats ja es poden tornar a preocupar per l'ús de la llengua catalana als estudis de grau. De fet, en els darrers textos publicats que hem pogut llegir³⁰ i a les conclusions de les darreres Jornades de Serveis Lingüístics de Palma ja podem observar com la tendència és a tolerar uns estudis de tercer cicle multilingües i enfortir a l'hora l'ús del català en els estudis de grau. Hom sap que la gallina dels ous d'or és ara al tercer cicle, i no pas a l'ensenyament de grau.

Aquesta tendència, que des d'alguns sectors de la sociolingüística catalana s'ha valorat com a positiva és, al nostre entendre, inacceptable. Ho és perquè tirem la pedra i amaguem la mà. Ras i curt, és una debilitat, no ja a nivell polític o social, sinó simplement a nivell lingüístic, que no ens podem permetre.

³⁰ Vegeu una descripció completa a la bibliografia, al final d'aquest treball.

Després de l'estabilització del fenomen Erasmus, que tants debats sociolingüístics va motivar, han sorgit ara noves eines de mobilització estudiantil i de professorat, com l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (que de fet normalitzarà el trànsit internacional d'estudiants i professors) sense que als Països Catalans haguem resolt encara la creació dels mecanismes necessaris per fer front, lingüísticament parlant, a les primeres onades d'estudiants i professors no catalanoparlants.

Certament, i deixant de banda el fracàs absolut de les mesures normalitzadores posades en marxa durant la dècada dels noranta i durant els primers anys del segle XXI, hi ha hagut una errada de perspectiva des del mateix moment de l'entrada de la Democràcia. Efectivament, durant els primers anys del període democràtic la feina feta a les universitats per normalitzar l'ús del català a la docència, a l'administració i a la vida universitària fou realment important, en tant que veníem d'anys de prohibicions i d'una societat poc acostumada a escriure i a llegir en català. Durant els vint primers anys, podríem dir que a nivell administratiu el català ha assolit la presència que li pertoca i que això ha estat gràcies a una política decidida de formació, sensibilització i redacció de tots els textos que necessita una universitat per funcionar. Des de molts sectors estudiosos de la matèria s'ha apuntat aquesta dinàmica com un fet d'èxit per a la llengua catalana i un motiu de felicitació als òrgans rectors de les universitats i a la comunitat universitària en conjunt. Nosaltres pensem, simplement, que el que cal apuntar aquí és un "només faltaria". Només faltaria que a dia d'avui les universitats catalanes no tinguessin tota la documentació de gestió administrativa en català. I en aquest sentit ens permetrem d'apuntar que, tot i valorar els grans esforços que han realitzat molts professionals, el personal PAS de moltes universitats encara no atenen adequadament els estudiants en la llengua pròpia d'aquest país.

Tanmateix, deixant de banda aquestes apreciacions, el que sí cal remarcar és l'evolució del català a la docència. En aquest sentit, també des de molts sectors socials s'ha apuntat que la xifra mitjana (que any rere any la Generalitat, en el cas de Catalunya, ve publicant) del 65% de classes en català és una fita prou important i que es manté dins d'uns canals d'allò que en diríem acceptable. Aquesta acceptabilitat ha estat precisament una arma de doble tall. Per una

banda, no permetia als sectors més alarmistes denunciar una situació que per a ells és lamentable i per una altra permetia als òrgans rectors de les universitats i als responsables polítics de no haver de preocupar-se excessivament pel tema. Amb tot, va ser precisament el fenomen Erasmus el que va posar sobre la taula un altre cop la problemàtica de l'ús del català a la docència. Després d'innombrables cartes a la premsa, debats i trobades dels serveis lingüístics, el debat tornava a estar en boca de tots. El que és més curiós tanmateix, és que en aquest estudi hem posat de relleu que les dades d'ús de la llengua catalana, tret de casos molt particulars (com la UPF) no han sofert cap any davallades significatives segons les xifres oficials. Car llavors, sincerament, no entenem els motius de l'alarma generada. Si els percentatges s'han mantingut en els darrers deu anys al voltant del ja mític 65%, per què hi va haver tots aquells documents, trobades, xerrades i cartes als diaris? Això és absolutament incomprendible si no ho plantejem des de dues perspectives possibles: o bé les xifres oficials d'ús del català no reflectien ni reflecteixen la realitat a les aules, o bé el fenomen de la mobilitat no ha significat cap daltabaix per a la llengua catalana. També en aquest estudi hem realitzat, segons les nostres limitadíssimes possibilitats, un petit treball de camp a la Universitat Autònoma, concretament a la Facultat de Sociologia i Ciències Polítiques, d'on hem extret que les dades de docència obtingudes són vint punts inferiors a les dades oficials de la mateixa universitat.

Per tant, el primer problema amb què ens trobem en aquest àmbit és que no sabem on estem ni quina és la situació real de l'ús del català a la docència. En aquest sentit, tampoc els instruments creats a tal efecte (els Serveis Lingüístics, l'Institut Lluís Vives, la Secretaria General de Política Lingüística, etc.) han abordat decididament una qüestió fonamental: la necessitat de fer un estudi objectiu, extern i metodològicament consensuat a totes les universitats catalanes per poder establir, almenys, un marc de referència clar, comparable i pràctic. En diverses ocasions hem apuntat la necessitat més que imperiosa de fer aquest estudi, però a data d'avui cap organisme ni institució s'hi ha posat al capdavant. Això sí, mentrestant s'han finançat importants estudis sobre la situació de les llengües minoritàries a un bon grapat de països europeus, però no se n'ha fet cap per a casa nostra i que sapiguem, ni tan sols s'ha plantejat

seriosament la possibilitat de fer-lo. Això, que és absolutament incompreensible en uns òrgans i institucions que tenen com a missió precisament conèixer la realitat sociolingüística dels Països Catalans i actuar en conseqüència, és a hores d'ara, el primer i més necessari mecanisme per afrontar els anys futurs, que d'altra banda es presenten bastant complicats.

Un altre punt que no volem deixar de comentar és l'autocomplaença reiterada d'alguns sectors socials, acadèmics, periodístics i polítics de Catalunya sobre l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament superior. A banda de les consideracions pròpiament competitives i de difondre mundialment els descobriments o els avenços en matèria de recerca que fan les universitats del Principat, convindria tampoc deixar de comentar la fractura analítica existent entre les universitats de Catalunya, País Valencià i Illes Balears. Efectivament, l'Institut Lluís Vives i les trobades de Serveis Lingüístics que coordina és un primer pas cap a la normalització de les relacions entre les universitats dels Països Catalans, però segueix essent una llàstima que en la majoria d'estudis i articles publicats al voltant de la qüestió lingüística (amb algunes excepcions) les universitats valencianes i la UIB normalment ni apareixen, ni s'esmenten i en la majoria dels casos ni se'n publica cap tipus de dades, tot i que precisament al País Valencià i a les Illes Balears hi ha els dos Serveis Lingüístics més dinàmics i més compromesos amb la normalització lingüística. En el cas de la UIB, encara avui no hem aconseguit trobar en cap article o treball publicat cap referència explícita.

Pel que fa als estudis de tercer cicle, s'ha de fer una doble consideració. En primer lloc, que l'ús del català en màsters i postgraus és ja, avui, residual. En segon lloc, que aquests estudis es perfilen, a curt termini, com l'espai més important de mobilitat estudiantil i de professorat. En aquest espai d'ensenyament també es percep en el darrer curs un estancament en el nombre de programes oferts per les universitats, fet que fa palès l'estancament de la demanda o que la sobreoferta que s'ha produït en els anys passats s'està ajustant, un cop més, a les demandes del mercat.

Estem doncs, en un context més privat que no pas públic, i això dificultarà en un futur, si es que es duen a terme, les mesures lingüísticament

normalitzadores. També resulta poc diàfana la cobertura que les universitats públiques donen als centres concertats, que no són més que empreses o fundacions privades que gaudeixen, sense haver de “patir” la regulació específica de les universitats, de la cobertura dels seus noms per impartir classes i atorgar títols.

Lingüísticament parlant, estem davant d'un procés de substitució lingüística evident, i que es troba en un punt molt avançat, gairebé complet. Des d'alguns sectors també s'ha apuntat la possibilitat de tolerar uns nivells d'ús de la llengua catalana més discrets en aquests estudis a canvi d'apujar-ne la presència als estudis de grau. Aquest discurs es fonamenta, altre cop, en la internacionalització, la competitivitat el multilingüisme. Pocs són els que recorden que aquests programes, absolutament privats, afavoreixen les desigualtats socials, en tant que restringeixen l'especialització universitària a aquelles classes socials que poden pagar-los, deixant absolutament de banda els estudiants amb una economia modesta, no poden fer front a l'elevat cost dels màsters i dels postgraus. Això no és el tema d'aquest estudi, però valdria la pena fer-hi una profunda reflexió col·lectiva.

També val la pena recordar que són molts els professors que guanyen un bon sou donant classes de tercer cicle, fet absolutament legítim, però que no combina massa amb actituds lingüístiques de militància o de dignitat. Els estudis de postgrau s'imparteixen, generalment, en espais més reduïts i amb menys alumnes que als estudis de grau, i això és un altre factor negatiu per a l'ús del català, perquè la pressió contextual és encara més elevada i directa. A més a més, aquí podem tornar a parlar de la cobertura pública. Mentre que als estudis de grau l'estudiant pot exercir els seus drets lingüístics, o com a mínim reclamar-los, als estudis de tercer cicle, i tot després d'haver pagat una important quantitat de diners, aquests drets són més difícils de defensar. Tanmateix, en el primer cas els drets són més ficticis que no pas reals, en tant que el professor pot fer servir la llengua que vulgui, sense que ningú hi pugui fer res. Almenys però, alguna cosa es pot fer, però als estudis de tercer cicle és més difícil trobar vies de protesta o de suggeriments.

En definitiva, estem davant d'un panorama poc favorable per a la llengua catalana, més a causa de factors interiors, institucionals i socials, que no pas exteriors. Al nostre entendre, els principals culpables de la situació que vivim ara mateix no són pas els estudiants llatinoamericans, ni tan sols els professors i els alumnes que canvien de llengua sistemàticament, sinó més aviat els òrgans rectors de les universitats i totes i cadascuna de les institucions autonòmiques dels diferents territoris dels Països Catalans.

Òbviament, davant de les diferents situacions que hem descrit aquí, no volem deixar de proposar algunes línies d'actuació per intentar corregir la situació actual, no sense dir ben clar que res no canviarà si no hi ha una voluntat de canvi real, decidida i ferma per part de tots i cadascun dels actors implicats en l'ensenyament superior.

Aquestes són algunes de les nostres propostes:

1. En primer lloc, cal la creació immediata d'un Observatori de la Llengua Catalana a les Universitats (OLCU) que, amb un bon finançament, sigui capaç d'elaborar bianualment un estudi objectiu i metodològicament consensuat per al conjunt de les universitats. Aquestes dades han de ser de domini públic i se n'ha d'informar degudament a cada universitat. Així mateix, ha de complir les funcions d'òrgan de defensa del dret a rebre classes en català per part dels estudiants i d'òrgan assessor per a professors i departaments.
2. L'elaboració d'una nova Llei de Normalització Lingüística, que exigeixi mèrits certificats de coneixements avançats de llengua catalana als professors de les universitats, considerant-los igual que el personal funcionari i que, alhora, estableixi uns mínims d'ensenyament superior en català en el 80%, deixant el 20% restant per al castellà i les altres llengües. És absolutament fonamental que aquesta nova eina regulativa estableixi, com a primer article, que els ciutadans catalans han de tenir dret a rebre l'ensenyament superior en català.

3. Reconvertir els Serveis Lingüístics Universitaris en Serveis de Normalització Lingüística i que orientin tota la seva activitat en normalitzar l'ús de la llengua catalana. En aquest sentit, per exemple, el primer que s'ha de fer és, enlloc d'impartir cursos als estudiants, impartir cursos als professors que no usen el català a classe. Es poden combinar perfectament les dues línies formatives.
4. Potenciar les Trobades dels Serveis Lingüístics Universitaris, establint calendaris, donant-los projecció pública i mostrant una veritable preocupació per l'ús de la llengua catalana, i avaluant els resultats dels estudis elaborats per l'OLCU.
5. Establir a cada universitat mecanismes d'informació eficaços per als estudiants no catalanoparlants, que passen, en primer lloc, per "avisar-los" que almenys el 80% de les classes s'impartiran en català i convidant-los a participar activament als programes de voluntariat lingüístic i als cursos de formació. Aquests han de ser intensius, dinàmics, imaginatius i han de recompensar amb crèdits lectius els estudiants.
6. Establir, a cada universitat, una Oficina de Drets Lingüístics, directament depenent de l'OLCU, que canalitzi ràpidament i públicament les denúncies que els estudiants vulguin fer en matèria lingüística. Si els estudiants estrangers diuen còmodament a classe que volen la docència en castellà, almenys que els estudiants catalanoparlants puguin contrarestar aquesta pressió amb accions de reivindicació de la dignitat lingüística.
7. Que les universitats estableixin públicament i clarament la seva política d'internacionalització i de competitivitat, fent menció específica cada any als nivells d'ús de la llengua catalana als estudis de grau i de postgrau, perquè els estudiants puguin triar tenint consciència de l'ús del català. Tal vegada així el que guanyen fora ho perdran a dins, i tal vegada sigui l'única manera de transmetre la "necessitat" d'establir barems d'ús elevats del català.
8. Per als estudis de tercer cicle, establir dues línies de formació, una al 80% en català i l'altra en castellà o una altra llengua, que s'han de

fusionar just a la meitat del període docent del programa. Així mateix, quan s'arribin a acords amb centres concertats, explicitar que a aquests centres regirà la mateixa política lingüística que a la Universitat que els tutela.

9. Tornar, des del punt de vista acadèmic, a recuperar el concepte de *normalització lingüística* i d'*immersió lingüística*.
10. Cap ni una de les consideracions i propostes anteriors no servirien per a res si no s'afronten decididament els canvis necessaris en el marc regulador vigent.

Molts són els punts i les reflexions que han quedat fora d'aquest estudi, i moltes les anàlisis que han estat insuficients i amb manca de profunditat. De fet, en un context tan complicat com l'ensenyament superior dels Països Catalans, on intervenen tants i tants factors socials, polítics i culturals, resulta especialment difícil tenir en compte tots i cadascun d'aquests factors a l'hora de fer un treball com aquest. No obstant això, en aquestes pàgines hem intentat apuntar les causes principals de la situació actual, que qualifiquem com a greu als estudis de tercer cicle i com a preocupant a les llicenciatures i diplomatures.

No volem acabar tampoc sense apuntar, altre cop, la nostra intenció final. Més enllà de cercar problemes i culpables, el que ens interessa és determinar solucions i responsables. Apel·lar un altre cop a la consciència nacional o lingüística, un concepte tan repetit i gastat, és ara més necessari que mai. I ho és perquè ens hi juguem el nostre futur com a nació, comunitat cultural o espai lingüístic. Es digui com es digui, la nostra manera de ser.

Països Catalans, febrer del 2007.

Referències

I Jornades universitàries sobre mobilitat estudiantil i llengua. *Conclusions*. Tarragona, 24 i 25 de maig de l'any 2000.

II Jornades universitàries sobre mobilitat estudiantil i llengua. *Conclusions*. Castelldefels, 3 i 4 de juny del 2003.

XIV Trobada dels Serveis Lingüístics universitaris. *El català en el marc de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES)*. UIB, Palma, 3 i 4 de juny del 2004. *Conclusions*.

Bofarull, Jordi. “*Els reptes sociolingüístics de la universitat catalana*”. Comunicació presentada el 12 de febrer del 2004 a les jornades sociolingüístiques organitzades per la Fundació Joaquim Torrens i Ibern. El podeu llegir a www.cercle21.org (butlletí núm. 4).

Cercle 21. Diversos autors. “*El català a la universitat. Anàlisi i propostes per a la normalització social de la llengua catalana a la universitat*”. Febrer del 2006. Butlletí núm. 4 (www.cercle21.org).

Generalitat de Catalunya. “*Informe sobre l'aplicació de la Llei de Normalització Lingüística l'any 1998*” Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, V Legislatura, número 386.

Muñoz, Jordi i Font, Joan. “*El futur del català en una universitat globalitzada*” CEPC, 25 d'octubre del 2004.

Pueyo, Miquel. “*Informe sobre la política lingüística de les universitats catalanes i de la UDL, la competència lingüística del professorat i l'exercici dels*

drets lingüístics dels ciutadans". Departament de Filologia Catalana, Universitat de Lleida, novembre de 1999.

Segura i Sabater, Maties. *"El valencià a la universitat. Evolució del curs 2001/2002 al 2004/2005"*. Servei de Llengües i Terminologia, Universitat Jaume I de Castelló.

Turull, Albert. *"L'ús de la llengua catalana a les universitats de Catalunya: de la precarietat a la incertesa"*. Document de treball de la jornada del 21 de març del 2003 a la UAB.

Universitat Autònoma de Barcelona. *Pla de Qualitat Lingüística 2003-2006*. Comissió de Política Lingüística UAB.

Universitat Jaume I. Servei de Llengües i Terminologia. *"Informe sobre la docència en valencià. Curs 2006-2007"*. A càrrec de Segura i Sabater, Maties.

Universitat de les Illes Balears. L'ús de la llengua catalana a la docència.

(Diversos materials) Servei Lingüístic de la UIB.

(<http://www.uib.es/secc6/slq/dinamitzacio.htm>)